

Kuşadası'nda Alevilik ve Bektaşilik İzleri

Traces of Alevism and Bektashism in Kusadası

Fahri Maden
Sorumlu Yazar / Correspondence
Erdal Özyol
Hasan Basri Gürel

Özet

XIII. yüzyılda Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya teşrifleriyle vücut bulmaya başlayan Bektaşilik Aydın ve Kuşadası'nda da faaliyet göstermiştir. Bölgede Bektaşilik ilk olarak Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nda yetişen Abdal Musa tarafından temsil edilmiştir. Bölgede Gazi Umur Bey, geleneğe göre Abdal Musa tarafından bört giydirilip fetihler için manevi destek verilen kişidir. Bölgede Bektaşilik izleri Aydınoğulları dönemine kadar geri gitmektedir. Bektaşilik Kuşadası yoluyla Akdeniz'deki Rodos, Limni ve Girit adasında yayılmıştır. XVII. yüzyılda kentte yeniçeriler tarafından temsil edilen tarikat, XIX. yüzyılın başlarında Bayraktar Dede Türbesi'nde metfun Muhammed (Mehmed) Dede ve Derviş İsmail tarafından yayılmıştır. 1826 yılında yasaklanan Bektaşilik kentte XIX. yüzyılın sonlarında Girit'ten gelen göçlerle yeniden canlanmış, tarikat Türkiye'de tüm tekke, zaviye ve türbeler yasaklanmadan hemen önce Girit göçmeni Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba tarafından topluma sevdirilmiştir. Son derece bilgili ve ârif bir zat olan Hüseyin Cevraki Baba, kentte İkioklu Mahallesi'ndeki bağ evini dergâh haline getirmiştir. Son devir Bektaşiliğin tanınmış simalarından Yunus Ölmez Baba ve Doç. Dr. Bedri Noyan Dede Baba Kuşadası'ndaki bu mütevazı dergâhın nasipilerindendir. Kuşadası'ndaki Bektaşilik dergâhı, kurucusu Hüseyin Cevraki Baba'nın vefatıyla kapanmıştır. Geride ailenin adıyla anılan Cevraki Bektaşiliği kaldı ise de ne yazık ki günümüze bu mezarlıktan Bektaşiliğin fahri bir mezar taşı dahi kalmamıştır. Bu çalışmada Kuşadası'nda Bektaşilik konusu arşiv belgeleri ve birinci elden kaynaklardan elde edilen bilgilerle izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa, Bektaşilik, Kuşadası, Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba, Yunus Ölmez Baba.

Abstract

Bektashism, which started to come into being with the visits of Hacı Bektaş Veli to Anatolia in the 13th century, also operated in Aydın and Kuşadası. Bektashism in the region was first represented by Abdal Musa, who grew up in the Hacı Bektaş Veli Lodge. In the region, Gazi Umur Bey is the person who, according to tradition, was dressed in a bört by Abdal Musa and given moral support for the conquests. The traces of Bektashism in the region go back to the Aydınogulları period. Bektashism spread through Kusadası to Rhodes, Lemnos and Crete in the Mediterranean. Represented by the janissaries in the city in the 17th century, the order was spread by the deceased Muhammed (Mehmed) Dede and Derviş İsmail in the Bayraktar Dede Tomb at the beginning of the 19th century. Bektashism, which was banned in 1826, was revived in the city at the end of the 19th century with immigration from Crete, and just before all dervish lodges, zaviyas and tombs were banned in Turkey, the sect was popularized by the Cretan immigrant Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba. Hüseyin Cevraki Baba, an extremely knowledgeable and wise person, turned the vineyard house in the city's İkioklu District into a convent. Yunus Ölmez Baba and Assoc. Dr. Bedri Noyan Dede Baba is one of the beneficiaries of this modest convent in Kuşadası. Bektashi convent in Kusadası was closed with the death of its founder, Hüseyin Cevraki Baba. Although the Cevraki Bektashi Cemetery, which is named after the family, remained behind, unfortunately, not even a Bektashi honorary gravestone has survived from this cemetery. In this study, the subject of Bektashism in Kuşadası has been tried to be explained with the information obtained from archival documents and first-hand sources.

Keywords: Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa, Bektashism, Kusadası, Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba, Yunus Ölmez Baba.

Giriş

Bektaşilik XIII. yüzyılda Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan Anadolu'ya gelip Sulucakaraöyük (Hacıbektaş)'e yerleşmesiyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Hacı Bektaş Veli'nin fikir ve düşüncelerinden kaynaklı bir şekilde, onun halife ve dervişleri eliyle yayılan Bektaşi inanç ve kültürü Abdal Musa tarafından Batı Anadolu'da temsil edilmiştir (Âşıkpaşazade, 2003, ss. 299, 571). Ayrıca Bektaşilik Koluaçık Hacim Sultan ve Balım Sultan gibi Bektaşi halifeleri eliyle yine Batı Anadolu'ya doğru yayılmıştır. XIII. yüzyılın sonlarında başlayan bu faaliyetler Kuşadası'nın da içinde bulunduğu Aydınoğulları Beyliği topraklarında tarikatın zaviyeleri kurulmuştur. Keza Kuşadası Türk egemenliği altına girdiği dönemden itibaren tarikatların dergâh kurup faaliyet gösterdikleri bir yer olmuştur. Bunda şehrin kervan yollarının son durak olarak ulaştığı bir konumda yer almasının da etkisi vardır. Bu kervan yolunda hanlar ve kervansaraylar kadar en ücra köşelere kadar tekke ve zaviyelerin inşa edilmesi de söz konusudur. Bu açıdan tekkeler kolonizatör Türk dervişlerinin yerleşim ve iskânı dışında ayende ve revendeye (gelip geçen misafir ve yolculara) hizmet noktasında çeşitli fonksiyonları yerine getirmişlerdir (Barkan, 1942, ss. 279-304).

Kuşadası'nda Türk hâkimiyetinin başlamasında İzmir'de kendi adıyla bir beylik kuran Çaka Bey (v. 1081)'in emeği büyüktür. Horasan'dan gelen erenlerin Anadolu'daki Türk fütuhatlarında gazi-derviş olarak beylerin destekçisi oldukları, fetihlere iştirak ettikleri bilinmektedir. Çaka Bey'in etrafında da böyle bir gazi-derviş zümresinin var olması ihtimal dışı değildir. Ancak Hacı Bektaş Veli'nin XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelmesi göz önünde bulundurulduğunda Çaka Beyliği döneminde Bektaşi dervişlerinin bölgede faaliyeti söz konusu değildir.

Abdal Musa Velayetnâmesi'nde anlatılan sözlü geleneğe göre, Aydınoğlu Gazi Umur Bey (beyliği 1327-1348 arası) ile Bektaşiliğin ilk yayıcısı ve teşkilatlandırıcısı Abdal Musa arasında çok yakın ve sıcak ilişkiler yaşanmıştır. Velayetnâme'ye göre Abdal Musa Gazi Umur Bey'e kızıl börk giydirmiş, Kızıl Deli Sultan (Seyyid Ali Sultan)'ı tahta kılıç kuşatıp yanına yoldaş olarak vermiştir. Kızıl Deli Sultan Gazi Umur Bey ile fetihlere katılmıştır. Abdal Musa Sultan ile Gazi Umur Bey arasındaki görüşme Velayetnâme'de şu şekilde geçmektedir:

- Gazi Umur Bey geldi dedi;
 -Şimden geri biz sana çağırırız efendim, himmet eyle!, dedi. Abdal Musa Sultan eyitti:
 -Bir börk getirin, Umur Bey'e giydirelim, dedi. Bir Kızıl Börk getirdiler. Umur Bey'in başına giydirdiler.
 -Gaziler şimden geri buna Gazi Umur Bey deyin, dedi.
 -Varsın bu bey de 'Gazi olsun'. Geri şimden sonra gazilik verip dururuz, dedi. Gazi Umur Bey eyitti:
 -Bize bir yadigâr verin Sultanım, dedi. Sultan eyitti:
 -Şol Kızıl Deli'yi size verdik. Alın gidin, dedi. Bu gaziler kalktılar:
 -Gider misin Baba?, dediler. Kızıl Deli Sultan işaretle:
 -Giderim, dedi.

Abdal Musa Sultan çağırıp bir ağaç kılıç sundu. Kızıl Deli Sultan aldı, öptü başına kodu. Andan sonra yürüdüler. Abdal Musa Sultan eyitti:
-Din, imdi hiçbir yere gitmen. Doğru Boğaz Hisarı'na varın. Üzerine düşün, ikdam edin. Alırsınız. Boğaz Hisar'ın aldıktan sonra Rumeli'n size verdim. Önünüze kimse durmasın, dedi (*Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*, 1999, ss. 88, 99-100, 148-149).

Velayetnâme'de zikredilen bu rivayetler sözlü geleneğin bu bölgedeki Bektaşî faaliyetlerinin Gazi Umur Bey dönemine kadar geri gittiğinin göstergesidir.

1341 yılında gerçekleştiği belirtilen Abdal Musa-Gazi Umur Bey buluşmadan sonra özellikle Bizans ile yoğun mücadeleler veren Gazi Umur Bey, 1348 yılında İzmir'de savaşırken 39 yaşında şehit düşmüştür (Uzunçarşılı, 1988, s. 109; Haykıran, 2019, s. 78). Ancak sözünü ettiğimiz bu sıcak ilişkiler o sırada Aydınöğulları egemenliği altında bulunan Kuşadası'nda da Bektaşîliğin izlerini o dönemlerde aramamıza sebep olmaktadır. Bu itibarla Sulucakaraöyük'e yaklaşık 850 km uzaklıktaki Kuşadası'na Bektaşî öğretilerinin ulaşması Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin vefatının ardından yarım asır içerisinde meydana gelmiştir. Bununla birlikte Hacı Bektaş Veli'nin öğretilerini kabul eden Türkmen ve Yörüklerin de bölgeye kitleler halinde yerleşmesini de hesaba katmak gerekmektedir.

Öte yandan Lale devri sadrazamlarından Nişancı Mehmed Paşa, Gazi Umur Bey zamanında beylik askerlerinin Bektaşî börtü giydikleri ve elde ettikleri ganimetleri bu börtülerle paylaştıklarını haber vermektedir (Nişancı Mehmed Paşa, 1279, s. 115). Sultan II. Selim tarihçilerinden Yusuf b. Abdülatif'in *Subhatü'l-Ebrar* adlı eserine göre Osmanlı'dan önce gemilerle gaza eden Umur Bey olduğu gibi Aydınöğullarının gazi askerlerinin Bektaşî börtü giymeleri de yeniçeri keçesinden öncedir. "Umur Bey kispeti ve tâci" adıyla da anılan bu börtüler zamanla altınla bezenmiş ve askerinin ensesi yanmasın diye iki karış miktarı keçe parçası börtünün bir yanına dikilerek piyadeler bu keçeyi giyer hale gelmişlerdir. Daha sonra bu börtüden yeniçeri börtüleri peyda olmuş, Orhan Gazi zamanında Osmanlı askerinin ak börtü ve kızıl börtü giymesi adet haline gelmiştir. Dolayısıyla Bektaşî börtü Aydınöğullarından Osmanlı'ya intikal etmiştir (Haykıran, 2019b, ss. 88-89).¹

Kuşadası'na Bektaşîlik yakın çevrede Tire² ve Aydın³ cihetinden ulaşmıştır. Tire'de Bektaşîliğin teşkilatlandırıcısı Balım Sultan'a ait makam

¹ Yusuf b. Abdülatif'in eserinde bu börtü konusu şöyle anlatılmaktadır: "Vardar giçesinde bir divane (deli) var idi. Gelibolu feth olduktan sonra ol divane geldi. Müslümanlar içinde oldu ve Gazi Süleyman Paşa her kanda gitse atı önünde yürürdü. Ensemi gün yakmasın deyu iki karış miktarı keçe paresini eski Umur Bey tâcının bir yanına dikmiş idi. Sonra piyade olan gaziler ol keçeyi giyer oldu ve bir bezirgân oğlu yeniçeri olup börtülerin anda peyda oldu. İbtida yaya yazmak ak börtü ve kızıl börtü Orhan Gazi zamanında ihdas olmuştur." (Akın, 1968, ss. 50-51).

² Tire'de Bektaşîlik ve Bektaşî tekkeleri hakkında bakınız: Maden, 2018, ss. 179-216.

³ Aydın merkezinde ve vilayetin Osmanlı dönemi kazalarında şu Bektaşî tekkeleri tespit edilmektedir: Güzelhisar (Aydın)'da Kaynak Baba (BOA, C.EV, 353/17944; VGMA, Defter nr.232, s. 110), Tirekapısı (BOA, C.EV, 30/1482) ve Dedekuyusu (Noyan, 2003-VI, s. 50), Birgi'de Yatağan Dede ve Musa Baba (BOA, C.EV, 129/6410; C.EV, 87/4341; C.EV, 141/7021; BOA, MAD, 9771, ss. 77-78; BOA, MAD, 9772, ss. 265, 315; BOA, EV.MH, 2246/2; EV.MH, 1843/20; EV.THR, 157/14; C.EV, 189/9438), Karacasu'da Peşkirci Dede (BOA, C.EV, 403/20446); Yatağan (bugün Muğla'ya bağlı)'da Yatağan Baba ve Abdi Bey (Baykara, 1979, s. 109).

türbe bölgedeki Bektaşî teşkilatının bizzat kurucu pirlere eliyle vuku bulduğuna işaret etmektedir. Muhtemelen XVI. yüzyılın başlarında Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nin başında bulunan Balım Sultan bu bölgeye gelmiş ve bir süre faaliyet göstermiştir. Tire, Kuşadası'na yaklaşık 60 km'dir. Elbette aşağı yukarı aynı mesafedeki Aydın il merkezi ve çevresindeki Bektaşî faaliyetleri de zamanla Kuşadası'na sirayet etmiştir. Kuşadası çevresindeki pek çok evliya mezarı ve türbesi Horasan erenlerinin bölgenin Türkler tarafından ilk fethinden itibaren buralara gelip şenlendirdiklerine şahitlik etmektedir. Şehre 10 km uzaktaki Kirazlı Köyü'nde Sinan Dede Türbesi, yine Kuşadası-Kirazlı köyü üçüncü kilometrede Dereboğazı mevkiinde Yaren Dede Mezarı, şehir merkezinde adıyla anılan mahallede Bayraklı Dede Türbesi, Çınar Köyü'nde XVI. yüzyılda yaşayan Yatağan Dede Türbesi bilinen bir kaçıdır ("Kuşadası Türbeleri ve Yatırımları", 10.09.2022). Bunlarla birlikte Osmanlı arşiv belgelerine yansıyan bazı tekke ve zaviyeler daha tespit edilmektedir. Ancak bunların Alevî-Bektaşî olup olmadıkları hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Bunlardan Eryek Baba Zaviyesi'nin 1850 yılında 500 kuruş geliri vardır (BOA, EV.MH, 265/86). Yine XIX. yüzyıl arşiv kayıtlarında Kuşadası'nda Ece Sultan (VGMA, Defter nr. 749, s. 120)⁴ ve İbrahim Efendi Zaviyesi'nin (muhtemelen nakşi) adı ve vakfa sahip oldukları tespit edilmektedir (VGMA, Defter nr. 749, s. 120). Ayasuluğ nahiyesinde Beranka (Piranka) Zaviyesi'nin 1869 yılında 1.308 kuruş öşür hasılatı bulunmaktadır (BOA, EV.MH, 1557/44).

1. Kuşadası'nda Ahiler

Çevrede birbiri ardına kurulan Ahi zaviyeleri Ahilerin Bektaşîlikle ortak inanç öğretilerine sahip olmaları bakımından alt yapıyı oluşturmuşlardır. Keza Aydınoğulları döneminde bölgede Günceğün Köyü'nde Ahi Mahmud, Fota'da Ahi Baba, Tire'de Ahi Muhammed zaviyeleri faaliyet göstermiştir (Sarikaya, 2016, ss. 104, 115, 122). Ayrıca bölgede Ayasuluk (Selçuk)'ta Ahi Osman ve Ahi Çuha zaviyesi, Bozdoğan'da ise Ahi Yuvaş, Ahi Şatır ve Ahice zaviyeleri, yine Tire' de Ahi Hacı ve Ahi İsrail zaviyeleri, Birgi'de Ahi Mahmud zaviyesi bulunmaktadır (Sönmez, 2017, s. 50).

"Kuşadası kurulmadan önce Osmanlı'nın 'İne' adını verdiği ve Sığla Sancağı'na bağlı olan Kuşadası çevresinde şehir kurulmadan önce, bugünkü Soğucak yakınlarında Ahi Musa Zaviyesi'nin olduğu 1421-1438 yılları arasında düzenlenen Mufassal Tahrir Defteri'nde kayıtlıdır. XV. yüzyılın sonlarına doğru Ahiler dericilik sanatıyla uğraştıklarından ve suyla tabakladıkları deri mamullerini satmak için Türkmen deresi civarına yerleşmişlerdir" (A. Şahin, 2008, s. 153; Ökçesiz ve Eralaca, 2020, ss. 59-68; Ökçesiz, 12.09.2022). Bu itibarla "Ahiler, Kuşadası'nın ekonomik hayatına katkıda bulundular. Kuşadası'ndaki Ahilerinde bir vakıf kurdukları ve bu vakıf ile hayrat yaptıkları Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Batı Anadolu'da Osmanlı döneminde küçük miktarda

⁴ Ece Sultan'ın Bektaşî erenlerden olduğu söylenmektedir. Eğimli ve yüksek bir arazide bulunan mezarlığın içinde, kare planlı, düz çatılı, kesme taştan yapıli türbedir. Yanında yatan kişinin bir bayan olduğu fakat Ece Sultan'ın hanımı olup olmadığını bilmediği köyde yaşayanlar tarafından söylenmiştir (Karakaya, 25.11.2022).

da olsa küçük bütçeli Ahiler de vakıf kurucuları arasında yer almıştır. Bunlar genellikle yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan zaviyelerin masraflarını karşılamak için tarımsal alandan elde edilen hâsıllarla küçük vakıflar kurmuşlardır." (Sönmez, 2017, s. 50)

"Kuşadası kentinin kurulmasından sonra bu Ahiler, Türkmen Mahallesi'nde Şatır Ahi Mustafa Dergâhı'nı hizmete açarak burada faaliyetlerine devam etmişlerdir. Daha sonra Kuşadası'nın sur dışında en büyük mahallelerinden biri olan Türkmen Mahallesi oluşmuştur." (A. Şahin, 2008, s. 153; Ökçesiz ve Eralaca, 2020, ss. 59-68; Ökçesiz, 12.09.2022) Ahi Şeyhi Türkmen Şatır Hacı Mustafa adına dergâhın yanı sıra cami ve vakıf gibi kurumlar da tesis edilmiştir. 7 Mayıs 1792 tarihli bir Osmanlı arşiv kaydında Kuşadası Türkmen Mahallesi'nde bulunan Ahi Şatır Hacı Mustafa Efendi'nin yaptırdığı camide ders veren, cuma günleri bu camide vaaz eden ve ücretini de bu caminin bağlı olduğu vakıftan alan Şeyh Hacı Mustafa'nın vefatından söz edilmektedir. Belgede onu yerine namzet gösterilen iki kişiden o sırada Kuşadası'nda yaşayan Hafız Mehmed Efendi'nin uygun olduğu belirtilmekte ve bu görevin bu şahsa verilmesi istenmektedir (BOA, C. MF, 34/1670, Tarih 15 Ramazan 1206/7 Mayıs 1792). Yine Osmanlı arşiv kayıtlarına yansıdığı kadarıyla dergâhla birlikte Türkmen Mahallesi'nde faaliyet gösteren ve zamanla dergâh ortadan kalkarken geri de kalan Ahi Şatır Mustafa Camii'nin Osmanlı'nın son yıllarına kadar hizmetini sürdürdüğü tespit edilmektedir.⁵

2. Kuşadası'nda Yeniçeriler ve Bektaşiler

"XVII. yüzyılın sonlarına doğru bugünkü Kuşadası bir cazibe merkezi olmuş, Kuşadası kalesinin korunması için Kütahya'dan 'Bozkuş ve Kılcan aşiretleri' Kuşadası'nda iskân edilmişlerdir. Ayrıca kentin açığındaki kayalıklar üzerinde kurulu olan 'Küçükada gözetleme kulesinde ise korsan gemilerinden kaleyi ve ahaliyi korumak için bir yeniçeri birliği Kuşadası'nda görevlendirilmiştir. Bu yeniçeri askerleri ve Bozkuş-Kılcan aşiretleri Bektaşî tarikatı müntesipleri idiler. Dolayısıyla Bektaşîlik, Kuşadası'nın bir başka önemli tarikatı haline gelmiştir." (Erdoğan, 2016, ss. 2-3; Ökçesiz, 12.09.2022) Evliya Çelebi'nin Kuşadası kalesindeki ve şehrin iç güvenliğinden sorumlu yeniçeriler hakkında -sayıları 100 kadardır- verdiği bilgiler (Eskin, 2009, s. 7) Osmanlı döneminde en azından XVII. yüzyılda yeniçeriler kanalıyla Bektaşîliğin şehre etkisini akla getirmektedir. Keza Güvercinada Kalesi ile önemli bir deniz üssü olan Kuşadası'nda günümüze yeniçeri deniz askerlerinden kalma 10 adet mezar taşı ulaşmıştır (Ökçesiz, 2015, ss. 8-9).

Kuşadası deniz ulaşımında önemli bir liman olmanın yanı sıra karayolu olarak İzmir'den İç Anadolu'ya uzanan güzergâh üzerinde bulunmaktadır. Bu itibarla liman kenti olarak Akdeniz'e açılan diğer kentlerle birlikte

⁵ "Nezaret-i Evkâf-ı Hümayun-ı Mülûkaneye mülhak medine-i Kuşadası'nda Türkmân Mahallesi'nde vâki' Şatır Ahi Mustafa Câmî '-i Şarifi vakfından... almak üzere..." (BOA, EV.EVM, 82/96, Tarih 28 Ra 1256/30 Mayıs 1840; BOA, EV.BKB, 115/24, Tarih 22 Ra 1258/3 Mayıs 1842). "Evkaf-ı mülhakadan medine-i Kuşadası'nda Türkmân Mahallesi'nde vâki ' Şâtır Ahi Mustafa Câmî '-i Şerifinin vazife-i mu'ayyene ile..." (BOA, EV.MKT, 1988/87, Tarih 15 Şubat 1309/27 Şubat 1894).

Bektaşiliğin zamanla Girit, Rodos ve Limni adalarına ulaşmasına aracılık etmiştir. İlginç bir şekilde sözünü ettiğimiz adalardan XX. yüzyılın başlarında Anadolu'ya yapılan geri göçlerde ve nüfus mübadelelerinde gelen Türk nüfus içerisinde önemli ve kayda değer miktarda Bektaşî yer almaktadır. Bu göç ve mübadele ile gelen Bektaşîler özellikle Kuşadası'nda yeni bir canlılık meydana getirmişlerdir. Giritli mübadiller bu konuda başı çekmişlerdir.

3. Bayraklı Dede Türbesi

Kuşadası ilçesi Bayraklı Dede Mahallesi, Derici Mustafa Gürbüz Anadolu Lisesi yakınlarında bulunan bu türbe ve içindeki mezarlar hakkında yeterli bilgi yoktur. Halk arasında Bayraklı Dede olarak bilinmektedir. Bayraklı Dede Türbesi'nde bulunan iki mezarın başında 12 dilimli Hüseyni Bektaşî tâclı mezar taşı bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde "Hüve'l-bâkî merhum ve mağfur Kuşadası Hâcî (?) Mehmed (Muhammed) Dede ruhuna fatiha 1229/1813-1814" ifadeleri yer almaktadır. Mezar taşının tâc kısmında aşınma ve kırılma vardır. Ancak tâcin şeklinden burada metfun olan Mehmed Dede'nin Bektaşî şeyhi olduğu anlaşılmaktadır. Diğer 12 dilimli Hüseyni Bektaşî tâclı mezar taşında ise "Hüve'l-bâkî. Nazar eyle mezarımın taşına/Gafil olma aklını al başına/Oku Fatiha'yı dur kabir daşına/gedâ (?) Derviş İsmail" ifadeleri yer almaktadır.⁶ Bu mezar taşları başka bir yerden getirilip buraya konulmuşlarsa her ikisinin de Bektaşîlere ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu mezar taşları şehirdeki Bektaşî izlerinin en önemli maddi kalıntılardandır. Muhtemelen burada bir Bektaşî tekkesi ve eklentileri bulunmaktaydı. Günümüze bu tekeden sadece türbe mahalli ulaşmıştır. Türbe ve burada metfun olanlar hakkında şimdilik başka bir bilgi bulunmamaktadır. Türbeye ismini veren Bayraktar Dede hakkında ise hiçbir malumat yoktur.

4. Şeyh Bedrettin-Bektaşî Bağlantısı ve Börklüce Mustafa

Kuşadası, 1413 yılında Çelebi Mehmet döneminde Osmanlı hâkimiyeti altına alınmıştır. Bölgede Osmanlı hâkimiyetinin yeni başladığı sırada meydana gelen Şeyh Bedrettin ve onunla bağlantılı Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal isyanları daha ziyade sosyo-ekonomik temelde meydana gelen ancak dini yönü de bulunan hadiselerdir. Şeyh Bedrettin dönemin önemli ve etkili âlim ve mutasavvıflarındandır. Fetret Dönemi'ndeki iktidar mücadelesi sırasında Musa Çelebi'nin kazaskerliğini yapmış, mücadeleyi Musa Çelebi'nin kaybetmesi üzerine sürgüne gönderilmiş, ardından mevcut Osmanlı yönetimine karşı bir ayaklanma meydana getirmekten yakalanıp şer'î mahkeme tarafından yargılandıktan ve "kanı helaldir" fetvası alındıktan sonra 18 Aralık 1416'da Siroz (Serez)'da idam edilmiştir (Androudis, 2017, s. 311).

Mısır'da yaşayan Seyyid Hüseyin Ahlati'den tasavvuf icazeti aldığı bilinen Şeyh Bedrettin Mısır'dan dönüşünde Kütahya, Aydın ve Sakız adası civarında müridler edindiği, ayrıca Trakya ve Balkanlarda mürid çevresinin olduğu, dolayısıyla Şeyh Bedrettin tarikatının varlığı bilinmektedir. Şeyh Bedrettin'in yaşamıyla ilgili kayıtlarda onun Anadolu Alevi-Kızılbaş inanç

⁶ Bayraklı Dede Türbesi'ndeki mezar taşlarının görüntüleri için bakınız: *Resim 2*.

ve erkânı ile Safevi izine rastlanmamaktadır. Bununla birlikte Rumeli’de Hacı Bektaş Veli öğretilerini taşıyan önemli zatlardan Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) ile aynı kişi olduğuna dair rivayetler bulunan Hacı İlbeyi’nin⁷ Şeyh Bedrettin Menâkıbnamesi’nde Şeyh’in babası Simavna kadısı İsrail b. Gazi Abdülaziz (Menâkıbname’de Gazi Abdülaziz, Mevlana müridi olarak gösterilmektedir) ile hem akrabalık bağı kurulması ve hem de yoldaşlık etmesi Bektaşilikle bağlantısına bir iz olarak görülmüştür. Ayrıca Şeyh Bedrettin’in Edirne’de 1412-1413 yıllarında kazaskerlik yaparken Dimetoka kırsalındaki Seyyid Ali Sultan Dergâhı’na vakıflar tahsis ettiği bilgisi böyle bir bağlantının varlığına işaret etmektedir (Balivet, 2000, ss. 103, 118).

Şeyh’in idamından sonra takibat sebebiyle tarikat kesintiye uğramıştır. Bu kesintiden sonra Şeyh Bedrettin tarikatın aşamalı olarak Safevi etkisine girip zamanla Anadolu Alevi-Kızılbaş erkânına benzediği belirtilmektedir (Yüksel, 2022, ss. 136-137). Şeyh Bedrettin tarikatının zamanla Alevi-Kızılbaş karakterinin oluşmasında Aşıkpaşazâde’nin anlatımına göre Şah İsmail’in dedesi Şeyh Cüneyd’in Halep’e geldiğinde Şeyh Bedrettin tarikatı mensuplarının etrafına toplanması ve ayrıca II. Bayezid döneminde Erdebil (Safeviye-Şah İsmail) tekkesine bağlı sufilerin Rumeli’ye sürgünleri neticesinde onların Bedreddini olmaları etkili olmuştur (*Aşıkpaşazâde Tarihi*, 1947, s. 250; Yüksel, 2022, s. 137). Ayrıca Bedreddinilerin bir bölümünün ideolojik yakınlık ve merkezi otoriteye karşı muhaliflik tavırlarından etkilenerek Bektaşî tarikatına katıldıkları varsayılmıştır (Balivet, 2000, s. 117). Halveti şeyhi Sofyalı Bali Efendi’nin 1553 yılında Kanuni Sultan Süleyman’a yazdığı layihada da Şeyh Bedrettin’den sonra onun neslinden gelen Çelebi’nin Deliorman ve Dobruca çevresinde sahip olduğu çok sayıda müridin İslam’a ve şeriata muhalif filleri bulunduğunu, hatta Bedreddini topluluklarına “mum söndü” iddiasını da ileri sürerek Osmanlı padişahından bunların ortadan kaldırılmasını istemiştir (Yüksel, 2022, ss. 139-141). Bedreddiniler hakkında Ebusuud Efendi’nin fetvalarının ve Ahmet Refik’in yayınladığı hükümlerde de, hatta altı Osmanlı padişahı üzerinde son derece etkili ve nüfuzlu şeyhlerden Aziz Mahmut Hüdayi’nin layihasında da hem şeyhe karşı hem de mensuplarına din dışılık, küfür, şer’-i şerife muhaliflik ve Kızılbaş ile aynı olma, yani kısaca taife-i Simanevilik isnat olunmuştur (Yüksel, 2022, ss. 141-145).

Yakın dönemde Şeyh Bedrettin’in bazı Alevi-Bektaşî zümreler üzerinde de belirgin bir etkisi bulunmaktadır. Hatta Trakya ve Rumeli’deki Bedreddinilik Alevi-Kızılbaş-Bektaşî inanç ve erkânıyla kaynaşmıştır. Kırklareli Lüleburgaz’a bağlı Turgutbey ve Deveçatağı köyü ile Tekirdağ Kılavuzlu köyü bu durumun müşahede edildiği yerlerdendir. Bu konuda araştırmaları olan Kılavuzlu köyünden ve Abdal Ahmet Baba’nın torunlarından Refik Engin Amucalı-Bektaşî Bedreddini kökenli bir araştırmacı olarak konuyu teferruatıyla ele almıştır (Yüksel, 2022, ss. 147-148). Bu itibarla Şeyh Bedrettin’e nispet edilen bu Bedreddiniler günümüzde çoğunlukla Amuca kabilesinden oluşmaktadırlar. Bedreddini erkânı yürüten Amuca

⁷ Seyyid Ali Sultan ile Hacı İlbeyi’nin aynı kişiler olduğunu ilk olarak İrené Beldiceanu-Steinherr ve ardından Tijana Krstic, Cemal Kafadar gibi tarihçiler savunmuştur (Şahin, 2010, ss. 22, 24, 28).

kabilelilerin 1868 sonrası peyderpey Bektaşiliğe geçmeleri söz konusudur. Amucaların önemli bir kısmının Bektaşiliğe intisaplarında Bulgaristan Yenişarlı Abdal Ahmet Baba etkili olmuştur. Ahmet Baba, İstanbul Rumelihisarı'ndaki Şehitlik Bektaşî Tekkesi şeyhi Nafi Baba'ya intisap edip daha sonra Tekirdağ'ın Kılavuzlu köyüne yerleşerek orada Bektaşî erkânın sürdürmüş ve Amucaların Bektaşiliğe geçişini sağlamıştır (Engin, 2004).

Kuşadası'nın Osmanlı hâkimiyetine geçişinden hemen önce Şeyh Bedrettin'in Sakız adasına gelerek fikirlerini etrafta yaydığı, bu faaliyetleri sırasında müridleri arasına Tire'de Börklüce Mustafa ve Kütahya'da Torlak Hû Kemal'in girdiği dile getirilmektedir. 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nde I. Bayezid'in oğulları arasında taht mücadelesi yaşanmıştır. Bu süreçte Şeyh Bedrettin Musa Çelebi tarafından 1411'de kazaskerliğe tayin edilmiş o da kendisine kethüda olarak Börklüce Mustafa'yı almıştır. Bu taht kavgasını Çelebi Mehmet'in kazanmasının ardından 1413 yılında İznik'e sürgün edilen Şeyh Bedrettin, sürgünde sadece eser kaleme almakla kalmamış, iddialara göre Börklüce Mustafa'yı Aydın ve Karaburun taraflarında taraftar toplamak için de görevlendirmiştir. Osmanlı tarihçilerinden Oruç Bey, Neşri, Hoca Sadettin Efendi, Münecimbaşı ve İdris-i Bitlisi Börklüce Mustafa'yı Şeyh Bedrettin'in has müridi olarak göstermektedirler. Kethüdalığı konusunda da ismi geçen tarihçiler hem fikir olup Şeyh'in Menakıbnâmesi'nde de yer almakta, ancak onun Şeyh Bedrettin'e halifeliği konusu şüphelidir. Menakıbnâme'den onun Şeyh'in kâhyası veya mutemed adamı olduğu sonucu çıkartılmıştır (Yüksel, 2022, ss. 63, 67).

Şeyh Bedrettin'in iktidar mücadelesini Çelebi Mehmet'in kazanması ve Musa Çelebi'nin öldürülmesi üzerine İznik'e sürgün edilmesi üzerine kethüdası Börklüce Mustafa, Aydın'a dönüp burada Osmanlı idaresinden memnun olmayanları etrafına toplayarak isyan etmiştir. Bunun üzerine Şeyh Bedrettin sürgün yeri İznik'ten kaçıp Rumeli'de Deliorman bölgesine gitmiş, orada Alevi Türkmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerde propaganda faaliyetleri yürütmüştür. Bu arada Börklüce Mustafa Karaburun'da, Torlak Kemal ise Aydın-Manisa çevresinde çıkardıkları ayaklanma Osmanlı idaresi tarafından şiddetle bastırılmaya çalışılmıştır. Dönemin kaynaklarından Şükrullah ve onu "cahil ve köylü bir Türk" şeklinde niteleyen Bizans tarihçisi Cenevizli Dukas, Karaburun'da çıkan Börklüce Mustafa'nın ayaklanmasını Şeyh Bedrettin'den bağımsız müstakil bir hareket olarak görmekteyseler de Yavuz döneminde Kızılbaş tehlikesi karşısında keskin kalemlik yapan İdris-i Bitlisi doğrudan onun Şeyh Bedrettin'in emriyle isyan başlattığını bildirmektedir (Haykıran, 2019a, s. 305). Aşıkpaşazâde, Oruç Bey ve Neşri, Şeyh Bedrettin'in Ağaç Denizi'nde "Gelin, şimdiden sonra padişahlık benimdir, bana musahhardır. Ben huruç ettim, bu vilayette ben halifeyim. Mustafa Aydın ilinde huruç etti, o dahi benim hizmetkârımdır" dediğini nakletmişlerdir. Solakzâde ve Hoca Sadettin Efendi gibi Osmanlı tarihçileri Börklüce Mustafa'nın isyanının Şeyh Bedrettin'i zor duruma getirip firar etmeye ve huruca mecbur bıraktığını dile getirmektedirler. Diğer Osmanlı tarihçileri de suççu daha ziyade Börklüce'ye yüklemeye çalışmaktadırlar.

Menakıbnâme'de de Börklüce'nin Şeyh'e zararı dokunduğundan dem vurulmaktadır (Yüksel, 2022, ss. 67-70, 77).

Şeyh Bedrettin ve müridlerinin isyanlarının nedenleri ve etkileri üzerinde duran bir hayli akademik çalışma yapılmıştır. Börklüce ayaklanmasının neden çıktığı ve ticaret yolu üzerinde olan Kuşadası'nın da içinde yer aldığı etrafındaki zümreler meselesi de tartışılmaya devam etmektedir.⁸ Ancak burada bizi alakadar eden husus Alevi-Bektaşî zümreler üzerinde etki bırakan Şeyh Bedreddin ve onun müridi/kethüdası/hizmetkârı Börklüce Mustafa'nın Kuşadası'na taalluk eden tarafıdır. Alevi ve Bektaşî zümreler arasında Şeyh Bedrettin hareketinin ve onun bağlılarının güçlü bir tesiri olduğu anlaşılmaktadır. Börklüce Mustafa'nın taraftar toplamak için Kuşadası'nda da faaliyet gösterdiği ifade edilmektedir.⁹ Nitekim rivayete göre 1415 yılının sonlarında başlayan Börklüce Mustafa ayaklanması güç bela bastırılıp onun Tire yakınlarındaki Kazovası mevkiinde yaşanan çatışmalardan sonra yakalanmasının ardından kolları ve bacakları gerilmiş olarak bir tahtaya çivilenerek (çarmıha gerilerek) öldürülmüş ve deve üzerinde köy köy gezdirilip dolaştırılmıştır (1416 yılı ortası) (Çavaş-Baş, 2017, ss. 20-22; Kaygusuz, 2019, s. 140; Haykıran, 2019a, s. 306). Konunun Kuşadası ile olan doğrudan bağlantısı bu isyan sırasında şehirden de Türkmen yörükleri arasından isyana katılımların olması ve Börklüce Mustafa'nın idamından sonra cesedinin Kuşadası'na getirilmesi iddiasıdır.

5. Börklüce Mustafa ve Sakız Dede Türbesi

Kuşadası'ndaki Bektaşî izlerinden birinin şehir merkezinde, Hacı Feyzullah Mahallesi'ndeki Sakız Dede Türbesi'nin olduğu dile getirilmektedir. Türbede metfun olan zat hakkında sözlü gelenekteki rivayetler onu Osmanlı fetret dönemine kadar götürmektedir. Bölgeyle ilgili araştırmalar yapan A. Munis Armağan Börklüce'nin hunharca bir şekilde öldürüldükten sonra ilk olarak Tire'nin Fota (Gökçen) köyünde "Koca Sultan" adıyla bir türbeye gömüldüğünü yazmaktadır. Daha sonra Şeyh Bedrettin'in has müridlerinden olan Börklüce Mustafa'nın naaşı gizlice müridleri tarafından mezarından çıkarılarak Ayasuluk (Selçuk)'a¹⁰ bağlı küçük bir yerleşim yeri olan Kuşadası (o zamanki adı Eni-Eyne-Ayna)'na getirilip Ege Denizi'ne nazır, Sisam ve Sakız adalarını gören, Kese Dağı'ndaki Kilise Tepe olarak adlandırılan ıssız bir tepeye defnetmişlerdir (Armağan, 2004, s. 103). Armağan'a göre burası günümüzde Kuşadası'nda Sakız Dede olarak anılan türbedir. Bu konuda Armağan'dan daha eski bir rivayet Lamartine tarafından dile getirilmiştir. Fransız yazara göre Börklüce'nin müridleri tarafından mezarı açılıp naaşının çıkarıldığını duyan Şehzade Murad geri dönüp üç bin kadar Börklüce dilenci dervişini çınar ağaçlarına astırarak öldürmüştür. Lamartine, mezardan çıkartılan naaşın akıbeti hakkında ise hiçbir malumat vermemektedir

⁸ Börklüce isyanının bir sufi veya halk isyanı değil Menderes havzasındaki ekonomik rantın Osmanlı idaresine geçmesini istemeyen Aydınoğulları ile Venedik-Ceneviz koalisyonun desteklediği bir girişim olduğunu tartışan bir değerlendirme için bakınız: Haykıran, 2019a, ss. 306-307.

⁹ Bu propaganda romanlara da konu olmuştur (Umar, 2016, s. 58).

¹⁰ XIX. yüzyılın sonlarında ise Ayasuluk, Kuşadası'na bağlı bir nahiye merkezidir (Emecen, 1991, s. 227).

(Lamartine, Tarihsiz, s. 297). Ayrıca bu konuda hakkında günümüze ulaşan başka bir bilgi de yoktur.

Öte yandan Sakız Dede Türbesi'ye ilgili yazılı kayıt ve kitabesinin bulunmaması orada metfun olan zat hakkında karar vermeyi güçleştirmektedir. Ancak bu türbenin etrafında zamanla Alevi-Bektaşî Cevraki Mezarlığı'nın oluşması, yine türbenin yakınlarındaki İkioluklu-Maraş Mahallesi'ndeki aşure kaynatma geleneğinin devam etmesi, günümüzde türbe yakınlarında bir Alevi-Bektaşî Cemevi'nin kurulmasına, dolayısıyla türbenin Alevi-Bektaşîlerce benimsenmesine ve özellikle hıdrellez günlerinde ziyaret edilmesine sebebiyet vermiştir (Saraç, 2013, s. 63; "Sakız Dede Türbesi", 2015, ss. 12-13; Ergül, 2015, s. 13). Bunlarla birlikte Sakız Dede Türbesi'nin yapım tarzı Tire'deki XV. yüzyıla (1468 yılına) ait İsa Baba Türbesi'ne benzemektedir (Ergül, 2015, ss. 12-13). Bu durum sadece türbenin tarihlendirilmesine ve dönemlendirilmesine dair ipucu vermektedir. Ancak Sakız Dede türbesinde medfun bulunan şahsın tarihi kimliği ve hele hele onun Börklüce Mustafa olduğu hakkında elimizde herhangi bir bilgi ve delil bulunmamaktadır. Ayrıca Şeyh Bedrettin sonrası Bedreddiniliğin Alevi-Bektaşî zümrelerle bağı bilinmekle birlikte Şeyh'in müridi olan ve Kuşadası etrafında faaliyet gösteren Börklüce Mustafa'nın Bektaşîlikle bağlantısı hakkında da bir işaret bulunmamaktadır. Dolayısıyla Kuşadası'nda Bektaşîliğin tarihi gelişimi anlamında kimliği hakkında bir yargıya varamadığımız ve Börklüce Mustafa olduğu iddiasını barındıran Sakız Dede'nin de türbeye günümüzde Alevi-Bektaşîlerin ehemmiyet göstermeleri dışında tarihte Bektaşîlikle doğrudan ilgisini kuramamaktayız.

6. 1826 Bektaşî Yasağı ve Kuşadası'nda Bektaşîlik

Bektaşîliğin Kuşadası'nda temsil edilmesinde yeniçerilerin de etkisi bulunmaktadır. 1613 yılında sadrazam olan Konevi Damat Öküz Mehmet Paşa şehirde imar faaliyetleri yürütüp Kuşadası'nı surlarla çevirerek buraya han, hamam, cami, medrese vb. yapılardan oluşan bir külliye inşa ettirmiş, ayrıca Güvercinada Kalesi'nde mevcut bulunan yeniçerilerin sayısını da artırmıştır.¹¹ Bununla birlikte Osmanlı Devleti Kuşadası'nı uzun yıllar askeri nitelikli bir liman olarak muhafaza etmişti. 1702'de Kuşadası'na gelen Tournefort bu duruma şahitlik etmektedir. Yine buradaki kale, "Osmanlı yönetimi için o kadar önemliydi ki çevresinde yapılacak imar değişikliklerine asla izin verilmiyordu." (Çelik, 2013, ss. 6-7) İşte bu kaledeki yeniçeriler kanalıyla Bektaşîlik şehirde bilinen tarikatlardan olmuştur. Keza Yeniçeri-Bektaşî ilişkileri XVII. yüzyıldan sonra giderek artmış yeniçeriler buldukları şehirlerde Bektaşîleri desteklemişlerdir. Mahmut Ökçesiz yeniçeri desteği sebebiyle Kuşadası'nda yüzyıllarca Bektaşî dergâhının faaliyet gösterdiğini belirtmektedir (Ökçesiz, 2016, s. 16). Ancak bu bağın bir sonucu olarak 1826 yılında II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nın kaldırdığında Bektaşîliği de yasaklamıştır. Yasak Kuşadası'nda da kendini hissettirmiştir. Bektaşî yasağı sırasında kapatılan ve emlakına devlet tarafından el konulan tekkelerle ilgili tutulan kayıtlarda

¹¹ Kuşadası'ndaki kale merkezli askeri yerleşim durumu ve askeri birliklerin XVII-XIX. yüzyıllarda durumu hakkında bakınız: Çelik, 2013, ss. 6-7.

Kuşadası'nda bir Bektaşî tekkesinin varlığına tesadüf edilmemektedir.¹² Ancak devletin aldığı bu genel karar vilayetlere gönderilen ferman ve memurlar vasıtasıyla neredeyse her yerde şiddeti farklı olmakla birlikte aynı şekilde uygulanmıştır.

Bu itibarla konuyu ele alan Mahmut Ökçesiz ve Hasancan Eralaca, devlet tarafından Kuşadası'ndaki Bektaşî tekkesinin de zapt edildikten sonra buraya bir nakşi şeyhinin atanmış olduğuna işaret etmiştir. Ökçesiz ve Eralaca o zamanki Bektaşî Dergâhı'na II. Mahmut tarafından atanan Nakşibendi Şeyhi İbrahim Efendi'ye Bektaşîleri sindirme görevi verilmişti. Bu sebeple İbrahim Efendi Kuşadası'na geldiğinde Bektaşîler tarafından pek hoş karşılanmamış ve güçlük içinde hayatını devam ettirmek zorunda kalmıştı (Ökçesiz ve Eralaca, 2020, ss. 122-123). Ökçesiz bir başka yazısında nakşi şeyhi İbrahim Efendi'nin Kuşadası'nda kaleye yakın bölgede, İkioklu Mahallesi'nde, bugünkü Hacı İbrahim Ağa Camii yakınlarındaki Bektaşî dergâhına Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından birkaç yıl sonra atandığını belirtmektedir. Ökçesiz'in anlatımına göre "Bu Nakşibendi şeyhi Kuşadası'na gelir ve dergâha yerleşmek ister. Ancak Bektaşîler ve mahalle halkı bu şeyhe güçlük çıkarırlar. Şeyh Efendi dergâha zorlukla gider. Ancak her gittiğinde Bektaşîler tarafından taciz edilir. Dergâhın müstemilatı da nakşi şeyhin kalmasına münasip değildir ve çok daracık bir mekândır. Nakşi şeyh mahallede bir ev kiralamak ister. Ancak mahalle halkı nakşi şeyhini Bektaşî dergâhında görmek istemediklerinden baskı kurarak bu girişimi de engellerler. Sonunda yorulan, bitap düşen ve parasız kalan Şeyh İbrahim Efendi parasını inşaata harcadığından ve parasız kaldığından bahisle devletten kendisine maaş tahsis etmesini talep etmiştir." (Ökçesiz, 12.09.2022)

Osmanlı arşivindeki 16 Nisan 1836 tarihli belgede "Tarikat-ı Aliyye-i Nakşibendiye meşâyihinden Kuşadası'nda postnişin-i irşad olan Şeyh Hacı İbrahim Efendi gece ve gündüz ilim neşr etmekle meşgul zevattan olup maaş cihetiyle zarurete düçar olduğu ve gelire ihtiyaç duyduğu ihbar edildiğinden Evkaf Nazırı'nın ilamıyla İzmir Emtia Gümrüğü Mültezimi tarafından kentin temettuatından karşılanmak üzere hayatta kaldığı müddetçe bu yılın (1836) Recep ayından itibaren aylık 150 kuruş tahsis edilmesi padişahın iradesine sunulduğu" içeriğinde bir arzuhalin İstanbul'a gönderildiği tespit edilmektedir (BOA, HAT, 1329/51847, Tarih 29 Zilhicce 1251/16 Nisan 1836). Ökçesiz ve Eralaca bu belgenin muhtevasından hareketle Şeyh İbrahim Efendi'nin görevinde zorlandığını, dolayısıyla Kuşadası halkının da bu nakşi şeyhinin Bektaşî dergâhına atanmasına razı olmadığını belirtmektedir (Ökçesiz ve Eralaca, 2020, ss. 122-123).

Daha sonraki arşiv kayıtları Şeyh İbrahim Efendi'nin maaşının kesilerek başkalarına taksim edildiğine işaret etmektedir. Bu itibarla 1848 yılında Kuşadası'nda bulunan şeyh efendinin maaşının yeniden kendisine tayini istenmiştir (BOA, İ. DH, 167/8814, Tarih 23 Recep 1264/25 Haziran 1848). Keza bu maaş tahsisi sırasında bir karışıklık yaşanmıştır. O sırada Kuşadası'nda İbrahim Efendi isminde iki şeyhin olması -biri meşhur

¹² 1826 sonrası kapatılan Bektaşî tekkeleri ve mal varlıkları hakkında tutulan defter için bakınız: BOA, MAD, 9771; Maden, 2018, ss. 109-169.

Halveti tarikatının Kuşadalı kolunun kurucusu, diğeri de Nakşi Şeyh İbrahim Efendi- bu karışıklığa yol açmıştır. Ayrıca Bektaşî dergâhını yıkmaya ve oraya yerleşmeye gelen Nakşi Şeyh İbrahim Efendi'nin maaşının kesilmesi ve maddi anlamda ciddi sıkıntı yaşaması ilahi ve manevi bir cezalandırmaya uğradığı şeklinde yorumlanmıştır. Nakşi Şeyh İbrahim Efendi'nin gelip Kuşadası Bektaşî Dergâhı'na yerleşmek istemesi karşısında Bektaşîler tepkilerini dergâha gitmeyerek de göstermişlerdir. Bu sessiz tepki Bektaşîlerin yakındaki Hacı İbrahim Camii'ne gitmemelerine de neden olmuştur. Bektaşî babasının yerini alması beklenen nakşi Şeyh İbrahim Efendi bu durum karşısında da bir şey yapamamış, neticede zor durumda kalmış ve dergâhtan uzaklaştırılmıştır. Nakşi şeyh mahallede çevre edinmek ve hoş karşılanmak amacıyla çeşitli hayır dağıtımını yapmak suretiyle halka sempatik görünmeye çalışmıştır. Mahallede kendisine ev verilmediğinden biraz dışarda kendisine ev yapmak istemiş ve elindeki parasını da tamamen harcamış, bu sebeple fakir bir duruma düşmüştür. Şeyhin bu durumuna üzülen kent idarecileri ona maaş bağlanması için girişimde bulunmuşlardır. Kentte iki İbrahim Efendi adında şeyh olduğundan konu birbirine karışmış, 12 yıl süren sürüncemenin ardından "fakr u zaruret" içine düştüğü dile getirilen nakşi İbrahim Efendi'ye maaş tahsis edilmiştir (Ökçesiz ve Eralaca, 2020, ss. 122-123, 128).

1826 yılında Bektaşîlik yasaklanmakla ve Bektaşîler sıkı bir takibata uğramakla birlikte tarikatın tamamen ortadan kaldırılması söz konusu olmamıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Sultan Abdülaziz döneminde Bektaşîlik üzerindeki baskının yumuşamasıyla faaliyetler yeniden başlamıştır. Ancak II. Mahmut'un Bektaşîliği yasaklayan fermanının yürürlükte kalması, eski Bektaşî türbelerine nakşi şeyhlerinin atanmasının yanı sıra Bektaşîlerin de faaliyetlerini nakşi adı altına yürütmelerini zorunlu kılmıştır. Bu sebeple uzun süre Bektaşîler kendi kimlik ve kıyafetleriyle ortaya çıkamamışlardır. Kuşadası açısından XIX. yüzyılın sonlarında özellikle Girit'ten göçle gelen Bektaşîlerin de şehirde tarikatı temsilcileri dikkat çekmektedir.

7. Girit'ten Kuşadası'na Gelen Bektaşîlik

Kuşadası'nda Bektaşîliğin temsil edilmesi ve yaşatılmasında XIX. yüzyılda Girit'ten Anadolu'ya göçlerin büyük katkısı bulunmaktadır. Girit'in Osmanlı idaresine alınmasında askerle birlikte sefere katılan Bektaşî şeyh ve dervişlerinin manevi ve maddi katkıları bilinmektedir. Adanın fethinden itibaren Girit'te Bektaşîlik Kandiye'den başlayarak Resmo ve Hanya'da tekkelere sahip olmuş ve ada Türk idaresinden çıkıncaya kadar canlılığını korumuştur. Adadaki tarikatın varlığı 1826 yılındaki Bektaşî yasağının getirdiği zorluklara rağmen XIX. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Bununla birlikte 1821 yılında meydana gelen Mora isyanının ardından Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ve Girit adasına göz dikmesi bölgedeki güven ortamını ortadan kaldırmıştır. Yunanistan diplomatik girişimler ve çeşitli manevralarla adayı Osmanlı'dan koparmaya çalışmıştır. Zaman zaman da adada sükûneti ve huzuru bozan isyanları kıskırtmıştır. 1860'larda adada çıkartılan isyan bastırılıp sükûnet yeniden sağlanmışsa da Yunanistan fırsat kollamaya devam etmiştir.

Nitekim 1897-1898 yıllarında Yunanistan Girit'te yeni bir isyan çıkartmış, süreç Osmanlı-Yunan savaşına kadar gitmiştir. Bu sırada adadan Anadolu'ya göçler yaşanmıştır. Adada karışıklıklar çıkartılmadan önce sadece Kandiye'de 5.000 dervişin varlığı ifade edilirken Yunanistan'ın kıskırtması ve tahrikleriyle meydana getirilen karışıklıklar ve katliamlardan sonra bu sayı 500'e kadar düşmüştür (Adalı, 2018, s. 33). Göçmenler arasında iklimi Girit'e benzediğinden Kuşadası'na gelip yerleşen Bektaşiler bulunmaktadır.

Göçle gelen Bektaşiler Kuşadası'nda Davutlar Beldesi'nin Osmaniye Mahallesi'nde bir tekke kurmuşlardır. İsmi kayıtlara geçmeyen bu tekkedeki faaliyetleri Selçuk'a yerleşen ünlü muhacir Bektaşilerden İbiş Ağa yürütmüştür. İbiş Ağa göğsüne kadar inen uzun sakalı ve beyaz sarığı ile meşhurdur. 14-15 kadar bendesi olan İbiş Ağa sözü edilen Davutlar Tekkesi'ne gelir, burada tarikat faaliyeti yürütürdü. O geldiği zaman muhipler "Şıh" geldi diyerek toplanırlardı. Davutlar beldesinde Safiye Hanım ve Sadıkopulo Zehra Hanım gibi Bektaşi anabacıları da bulunuyordu. Sadıkopulo Zehra Hanım vefat ettikten sonra Davutlar'da Bektaşilik sona ermiştir (Maden, 2016, s. 46; Şimşek, 2014, s. 90).

Girit'ten gelen bir diğer meşhur Bektaşi babası, Kandiye Horasanlı Dergâhı son Postnişini Cafer Sadık Baba'nın çağdaşı olan Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'dır. 1897 yılı sonrası Kuşadası'na gelen muhacirler büyük sıkıntılar çekmişlerdir. En önemli sorun muhacirlerin iskân konusunda yaşanmış, muhacirler uzun süre, cami, okul ve medreselerde barınmışlardır (Belen, 2004, ss. 97-98). 15 Aralık 1899 tarihine gelindiğinde, Söke ve Kuşadası'nda henüz iskân edilmeyip geçici olarak misafir durumundaki 400 kişilik Girit muhaciri için Çanlı Dağı civarında, arazisi elverişli ve iklimi uygun bir yerde köy kurulması gündeme gelmiştir (BOA, DH. MHC, 22/90). Kuşadası'na gelen muhacirler 1906 yılında İskân Komisyonu'na bir arzuhal sunmuşlar ve zorunlu olarak göçle geldikleri Kuşadası'nda ev, askere alma ve vergi ödeme konularında yaşadıkları sıkıntıları dile getirerek, sokak aralarında kalan ailelerin münasip hanelere yerleştirilmelerini istihham etmişlerdir. Bu arzuhale imza koyanlar arasında Kandiye Cevraki Hasan ve Kandiye Cevraki İbrahim oğlu da bulunmaktadır (BOA, DH. MHC, 68/2; Menekşe, 2015, s. 12). Yine arşiv kayıtlarına göre, Girit göçmenlerinden Camii Atik Mahallesi'nde amele Cevraki Haydar Ağa beraberindeki iki kadın ve dört erkekle beraber 25 nolu hanede, bakkal Cevraki Molla Hüseyin beraberindeki üç kadın ve iki erkekle birlikte 183 nolu hanede iskân edilmişlerdir (BOA, DH. MHC, 68/18; Menekşe, 2016, s. 12). Bu şahısların Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba ile akrabalığı olmalıdır.

Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba, Kuşadası'nda tarikatın temsilciliğini yapmış Bektaşiliğin tanınan ve bilinen yüzü olmuştur. Onun şahsında Kuşadası'nda Bektaşilik sevilmiş, hatta şehrin fiziksel dokusuna yaşadığı ve mezarının olduğu muhit isim olarak da yer etmiştir.

7.1. Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba ve Faaliyetleri

1873 yılında Kandiye livası Aposlemi Köyü'nde Bektaşilikten nasipli Cevri Efendi ile Fatma Hanım'ın oğlu olarak dünyaya gelmiştir (Adalı, 2018,

s. 32). Ârif, bilgin ve pek tatlı dilli bir zattır. 1897-1898 olayları sırasında Girit'ten ayrılarak yanında eşi Saliha Anabacı¹³ ve iki kardeşiyle birlikte Kuşadası'na yerleşmiştir. Kendisiyle iyi dostluğunun olduğunu söyleyen Bedri Noyan'a göre Bektaşilikten nasibini Kandiyeye Horasanlı Dergâhı Postnişini¹⁴ Ca'fer Sadık Baba'dan 23 Ağustos 1922 tarihinde Salı günü akşamı almıştır. Horasanlı Ali Baba Dergâhı'ndan tutulan Esâmi Defteri'nde Ca'fer Sadık Bektaş Baba'dan nasip alanların 100. sırasında "Hüseyin bin Ali Cevrâki, Aposlemi Köyü'nden Nu'manâki Sâdik Ağa delâletiyile" ifadesi yer almaktaydı (Maden, 2016, s. 47). Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba yine Girit'ten gelen Bektaşî babalarından Mücerred Hafız Ali Rıza Baba'dan¹⁵ da halifelik almıştır. Mücerred Hafız Ali Rıza Baba Turgutlu'da dergâh kurmuştu. Ondandır halifelik icazetini aldıktan sonra Kuşadası'ndaki bağındaki dergâhında postunu sermiş ve çerağ uyandırmıştır (Adalı, 2018, s. 33). Böylece Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba Söke, Selçuk ve civarda yaşayan Bektaşîlerin bağlı buldukları Turgutlu Bektaşî Dergâhı'nın bir şubesi olarak Kuşadası'nda faaliyet göstermiştir.

Kendisine halifelik veren Mücerred Hafız Ali Rıza Baba'nın Kuşadası'nda dervişi Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın evine konuk geldiği sırada yaşanan kerametini Bedri Noyan şöyle anlatmaktadır:

"Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki yıllarda Ali Rıza Baba bir gün Kuşadası'na Dervişi Hüseyin Cevre'nin evine konuk gelmiş. O gece orada aynü'l-cem yapılacakmış. Softalardan bir kaçı Kuşadası'nda kabadayılardan Serdaraki Hüseyin Ağa adında birisini iyice kışkırtmışlar. O da tabanca ve bir de bomba alarak Hüseyin Cevre'nin evinin kapısını çalmış, içeri girmiş. Baba erenlere haber vermişler. 'Buyursun gelsin' demiş. Serdaraki Hüseyin Ağa içeri girince, Ali Rıza Baba kendisine:

-Hoş geldin evlâd! Bir şey mi var?, diye sormuş.

Hüseyin'i bir titremedir almış, şakaklarından terler boşalmaya başlamış.

-Nasib almaya geldim erenler, demiş.

Baba hemen emir vermiş.

-Abdestini aldırın, üzerini de aramayın.

Hüseyin'e abdest aldırılmışlar. Menemen Dergâhı postnişini Mustafa Turabi Baba rehberliğini yapmış ve ikrar verip nasip almış.

Hüseyin Cevre'nin evi etrafındaki yol üstü kahvehanelerinde ötekiler bekleşirlermiş. Ha şimdi tabancalar patlayacak, ha şimdi bomba patlayacak diye.

Bu meraklı bekleyiş sürüp giderken ötede muhabbetler edilmiş, oradan

¹³ Sâliha Cevre Anabacı, Baba'dan önce 9 Ekim 1958 tarihinde vefat etmiş, mezarları yan yana defnedilmiştir (Noyan, 2003-VI, s. 94).

¹⁴ Hüsnü Adalı, Mustafa Saffet İlhami Baba'dan (1881-1904 yıllarında postnişindir) nasip aldığı söylemektedir (Adalı, 2018, s. 33).

¹⁵ Mücerred Hafız Ali Rıza Baba, Giritli olup Kandiyeye'de doğmuş, Horasanlı Ali Baba Dergâhı'nda dervişlik etmiştir. Bir ara Mısır'a gönderilmiştir. II. Abdülhamit döneminde Mehmet Ali Hilmi Dede-baba ile Çelebiler arasındaki anlaşmazlığı gidermek için Pîrevi'ne görevlendirilmiştir. Türkiye'ye göç ettikten sonra Turgutlu'daki bölgede Bektaşîliğin merkezi haline gelen dergâhın kurucusudur. Soyadı kanunu sonrası "Özbektaş" soyadını almıştır. Hayırsever, bilgili, disiplinli, okumuş ve özgür düşünceli bir babadır. Nefesler, mersiye ve nevruziyeler kaleme almıştır. "Yarab bizi dur eyleme evlad-ı Ali'den" mısraıyla biten, çok sevilen bir nefesi vardır. 11 Mayıs 1938 tarihinde Turgutlu'da vefat etmiş ve orada dergâhında sığınmıştır (Noyan, 2003-VI, ss. 272-275; Aydın, 2002, ss. 339-343).

destur alıp, ayrılan Hüseyin'i kahvedekiler heyecanla karşılayıp;

-Ne oldu?, dediklerinde Hüseyin:

-Beni tabancalar ve bomba ile oraya yolladınız, ama şimdi ben de onlardan oldum. Eğer bir taneniz Bektaşilik aleyhinde bir söz ederseniz bu bombayı sizin kafanızda patlatırım, demiş ve evine gitmiş.

Bu Hüseyin, o günden sonra çok iyi bir insan olmuş. Eski kabadayılık ve serseriliğini bırakmıştı. O geceden bahsederken:

-Babanın karşısına çıkınca bana bir hal oldu, dermanım kesildi. Ali Rıza Baba'nın iki tarafında ağızları açık, gözleri ateş gibi iki tane, kocaman arslanı üzerime atlayacaklarmış gibi görüyordum, dedi." (Noyan, 2003-VI, s. 273).

1925 yılında tüm tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasıyla birlikte Bektaşiler ibadet ve hizmetlerini gizlilik içerisinde sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu itibarla biraz da gözlerden uzak ve içe kapalı bir şekilde yaşamışlardır. Bu süreçte 1938'de Mücerret Hafız Ali Rıza Baba'nın vefatı üzerine halifesi olarak Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba Turgutlu'da, bölgenin merkez dergâhının postnişini olmuştur. Bu şekilde hem Kuşadası'nda hem de çevrede hizmetini sürdürüp bölgede önemli bir Bektaşi inanç önderi haline gelmiştir (Adalı, 2018, s. 34).

Cevrakizâde Huriye Hanım'ın torunu Hüsnü Adalı'nın verdiği bilgiler aileden ve gelenekten gelen bir kişi olması hasebiyle Kuşadası'ndaki Bektaşilik ile Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın faaliyetleri ve bıraktığı etki hakkında çok önemli bilgiler içermektedir. Hüsnü Adalı, Hüseyin Cevraki Baba'yı "Ağababamız" şeklinde ifade etmektedir. Arif, akıllı, bilgili, güzel düşünceli ve tatlı dilli biri olmasından dolayı Kuşadası ve çevresinde çok sevilmiş ve güzel dostluklar edinmiştir. Adalı'ya göre dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt babasının dostlarından. Tekkelerin kapatılmasının ardından gizli yapılan âyinlerden biri Selçuk'ta basılıp Bektaşiler gözaltına alındığında Mahmut Esat Bey bu dostluğun bir nişanesi olarak yardımlarına yetişmiş ve Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba ile dervişlerini bu durumdan kurtarmıştır (Adalı, 2018, s. 34).

Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba, günümüze ulaşmayan bağındaki bağ evi ve dergâhta yaz aylarında çocukları ve torunlarıyla ikamet edip Bektaşi hizmetini de orada yerine getirirdi. Kış aylarını ise İkioklu Mahallesi'ndeki evinde geçirip yine hizmetini orada yapardı. Yaşantı bakımından örnek bir şahsiyet olan Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba Bektaşi âdab ve erkânın gereklerine tam olarak uyduğu, bu hususta çok sıkı, ciddi ve sert davrandığı, ayrıca namaz ibadetini de terk etmeyip İslam'ın Sünni yorumunun gereklerini de yerine getirilmesini aile efradına ve bağlılarına tavsiye ettiği haber verilmektedir (Noyan, 2003-VI, s. 275; Adalı, 2018, s. 34).

Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba, Kuşadası'na yerleştikten sonra ticaretle meşgul olmuştur. Açtığı manifatura dükkânının yanı sıra bugün Cevraki Bektaşi Mezarlığı olarak anılan bölgedeki arazisinde ziraat işleri de yapmıştır. Çocuklarının yetişmesi üzerine manifatura dükkânını çocuklarına devredip kendisi bağ, bahçe ve zeytin işlerine devam etmiştir (Adalı, 2018, s. 33). 1934 yılında soyadı kanunu sonrası "Cevre" soyadını almıştır. Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın Halit, Zeynep ve Nadide Zehra

isimlerinde biri erkek ikisi kız, üç çocuğu olmuştur.¹⁶ Çocukları Aydın, Söke ve Kuşadası'nda oturmuşlardır. Oğlu Halit bir ara Kuşadası'nda kundura mağazası açmış, daha sonra mağazayı Selçuk'a taşımış, 1 Mart 1965'te orada vefat etmiştir (Noyan, 2003-VI, s. 93).

Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın Kuşadası'ndaki ve çevredeki Bektaşilikle ilgili faaliyetleri onun Bektaşî tarikatının Cevrakiye adında bir kol meydana getirdiğinin konuşulmasına vesile olmuştur (Onar, 2018, s. 41). Hüsnü Adalı böyle bir konuşmayı aile içinde işitmediğini, ayrıca yaptığı araştırmada böyle bir kolun olmadığı kanaatine varmıştır. Böyle bir söylentinin çıkmasında ise Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın tesis ettiği dergâhın ve kendine özgü faaliyetlerin etkisi olmuştur (Adalı, 2018, s. 34).

Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'dan nasip alanlar ve derviş kisvesi giyenler arasında Halife Abdullah Faiz Tuncer Baba bulunmaktadır. 1894 yılında Kuşadası'nda dünyaya gelen Faiz Tuncer Baba, 1950'de derviş olmuş, 1959 yılında ise dönemin Dede babası Ali Naci hazretlerinden icazetname alarak Balpınarı Dergâhı'nda posta oturmuştur. Bu itibarla son devir Kuşadalı Bektaşî babalarındandır. Kendisine halifelik veren Bedri Noyan Dede baba onun şîrle de meşgul olan, terbiyeli ve yol âdâbına saygılı bir Bektaşî halifesi bulunduğunu haber vermektedir (Noyan, 2003-VI, ss. 332-334).

Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'dan hatıralar ve kalan mektuplar Bedri Noyan tarafından yayınlanmıştır. 1957 yılında Girit Kandiye kökenli Salih Akdemir Baba'ya dervişken yazdığı bir mektup şöyledir:

"Muhterem Evladım Derviş Salih Akdemir, Ruhu şad ve handan olsun, Ali Rıza Baba erenlerimiz zamanında ve ben fakir zamanında yolumuza karşı yaptığınız hizmetler, bu defa yaptığınız hizmetlerle iki kat yükselmiştir. Türkiye'mizde Tarikat-ı Muhammed Ali'yi temsil edecek bir makam yok iken sizin gibi kıymetli evlatlarımızın teşebbüs ve himmetleriyle hakiki bir hilafet makamı kurulmuştur. Bu suretle Ali Naci Dede baba erenlerimiz Türkiye'mizin hakiki bir Dede baba vekilidir. Bu cihet zahiren ve bâtınen böyledir. Çünkü Salih Niyazi Dede baba erenlerimiz Türkiye'den ayrılırken birçok Babagân ve Muhibbân huzurunda kendi makamlarını bu zat-ı muhtereme vekâleten bırakmışlardır ki ma'nen ve bu makamın sahibidir. Son defa yapılan intihabatta (seçim) maddeten bu ciheti kuvvetlendirmiştir ki bugün hakiki bir Dede baba vekilidir. Malumumuzdur ki bugün Türkiye'mizde Sadık Baba erenlerimizden başka mücerred baba yoktur. Fakir bu cihetleri düşünerek ben hayatta iken sizi kendi elimle müşdidim Ali Rıza Baba erenlerimin postuna mücerred baba olarak oturtayım. Bu suretle erenlerimin rızasını almış olayım. Bu ciheti siz evladımın da kabul edeceğinizden eminim. Muvafakatınızı bildirdiğinizde icazetiniz için teşebbüs ederek işe başlayacağım. Zira Sadık Baba göçerse mücerretlik makamı kâmil (toptan) zayi oluyor (sona eriyor). Cümle evlatlarımıza selam ve muhabbetler evladım. 23 Şubat 1957. Hüseyin Cevre Baba. İmza." (Noyan, 2003-VI, ss. 18-19).

İleri yaşlarında dahi gayet dinç olmakla birlikte elinden bastonunu eksik etmeyen Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba 27 Mart 1959 tarihinde Ramazan

¹⁶ Kayınbiraderi İbrahim Efendi ile çocuklarının 12 Ocak 1937 tarihinde çektiikleri fotoğraf için bakınız: *Resim 11*.

ayının on yedisinde Cuma günü akşamı vefat etmiştir. Cenazesi ertesi gün öğle namazına müteakip bugün Cevraki Bektaşî Mezarlığı adıyla bilinen kendi mülkü olan arazide defnedilmiştir (Noyan, 2003-VI, ss. 93-94).

Mermer mezar taşı kitabesinde, "*Hü deyip Hakk'a ulaştım/Can ile canan ile/ Aslıma erdim muhakkak/ Hazreti Süphan ile/ Kim Hüseyin Cevre Babayım/ Toprağa erdi bu dem/ Ruhumu şad eyleye yolcu/ Fatıha ihsan eyleye*" ifadelerine yer verilmiştir. Kuşadası'nda kurduğu Bektaşî dergâhı Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın vefatıyla kapanmıştır. Vefatı üzerine bağlularından nasip verdiği Şehriban Kerte Bacı tarafından Rumca mersiye yazılmıştır. "Güneş battı, ay parladı, terk etti dünyayı mürşidim" mısrayla başlayan bu mersiye'nin (ağıt) Türkçesi şöyledir:

*"Güneş battı, ay parladı
Terk etti mürşidim dünyayı
Ünlüydü benim mürşidim
Ali Baba'nın postuna oturmaştı o
Cevre Baba mürşidim rahmet ruhuna
Senden aldım ben ikrarımı
Allah'ım nasıl teslim aldıysan ruhunu
Bedenini de altın yeşili bir türbeye yerleştirdi
Mürşidim Cevre Babam aslan gibiydin
Dergâhın gülü, meydanın çiçeğiydin"* (Adalı, 2018, s. 34).

Bedri Noyan da baba için şu kitabeyi yazmıştır:

*Hizmet ettik cümleye, kıldık sefer erkân ile
Kim Hüseyin Cevre Baba'yız himmet-i merdân ile*

*Ömrümüzce dem sürüb fânide biz rindân ile
Şimdi bakide muhabbet üzereyiz Yezdan ile*

*Ehl-i Beyt'in, Tanrı'nın aşkıdayız Kur'an ile
Cân feda kıldık revandır ruhumuz Subhân ile*

*Dönmedik ikrarımızdan dem sürüb peymân ile
Ehl-i irfan ileyiz kurban ile meydân ile*

*Lutfedip dilden edin bir Fatıha ihsan ile
Kâinatı devrederken cân ile Canan ile* (Noyan, 2003-VI, s. 94).

7.2. Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba Sonrası Kuşadası'nda Bektaşîlik

7.2.1. Yunus Ölmez Baba

Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'dan sonra Turgutlu'daki Mücerret Ali Rıza Baba Dergâhı postnişinliğine onun ikrar verdiği müridi ve halifesi Aydın İncirliovalı Yunus Ölmez Baba (v. 6 Temmuz 1994) geçmiştir (Şimşek, 2014, ss. 51-52; Noyan, 2003-VI, ss. 93-94). 1912 doğumlu olan Yunus Baba İncirliova'da ikamet edip semercilikle geçimini devam ettirirdi. Daha derviş iken mürşidi Hüseyin Cevraki Baba'nın yaşlılığı sebebiyle ona vekâleten baba

olmuştur. Babalık icazetini Ali Naci Baykal Dede Baba'dan almıştır. 26 Ağustos 1960 tarihinde ise kendisinin vesilesiyle Bektaşî olan ve kısa zamanda dedebabalığa yükselen Bedri Noyan'dan halifebabalık icazeti almıştır (Noyan, 2003-VI, ss. 79, 272). Turgutlu Dergâh'ında postnişin olduğundan onun döneminde Kuşadası'ndaki Bektaşîler Turgutlu'ya gelip gitmişlerdir.

Bektaşî halifebabası olan oğlu Nurettin Ölmez Baba (1940-2016) 1999 yılında kendisiyle yapılan söyleşide babasının hayatı hakkında kıymetli bilgiler vermiştir. Buna göre Aydın'a 10 km uzaklıktaki İncirliovalı olan Yunus Baba daha 17 yaşındayken nakşi tarikatına intisap edip cami müdavimlerinden olmuştur. Kuşadası'ndaki nakşi şeyhin bağında çapa yapıp hizmet eden Yunus Baba, Menemen hadisesinden sonra Nakşilik'ten ayrılıp Bektaşîliğe intisap etmiştir. Bektaşîlik hakkında ilk bilgileri Müftü Süleyman Efendi'den almıştır. Oğlu Halifebaba Nurettin Ölmez onun namaz kıldığını ancak Hz. Ali'nin o ayda şehit edilmesi sebebiyle Ramazan ayında oruç tutmadığını belirtmektedir (Aydın, 2022, ss. 339-343).

Yunus Baba her Bektaşî babası gibi aynı zamanda bir şairdir. 1960 yılında Halife Cafer Sadık Baba'ya hitaben kaleme aldığı bir şiiri şöyledir:

Halife Ca'fer Sadık Baba'ya
Menzil-i tecrîdde ahd edüp kaldın,
Masiva tozundan yundun arındın
Erenler gerçeği Sâdık Babamız

Pîrimden armağan bizlere kaldın,
Balım Sultanımdan emanet aldın,
Şüphesiz Hakk yolu kurbanı oldun
Erenler gerçeği Sâdık Babamız

Lâmekan şehrinde makâmın buldun,
Horasanlı Sultan hem sırrı oldun,
Küllî men aleyhâ fân'ı¹⁷ bildirdin
Erenler gerçeği Sâdık Babamız

Meydânın görenler gitmez yabana,
Ne mutlu dârında bulunan cana,
Hizmetinde her dem kurban olana,
Erenler gerçeği Sâdık Babamız

Çok şükür pâyine sürdüm yüzümü,
Sıdk u sadakatle yuydum özümü,
Sarf eyledim cür'et buldum sözümü,
Erenler gerçeği Sadık Babamız

Muhabbetin fazla düştü canıma,
Hasretin yandırdı beni nârına,
Pîrim kavuşturdu yârı yâr'ına,
Erenler gerçeği Sadık Babamız

¹⁷ "Onun üzerindeki her şey gelip geçicidir." (Rahman Suresi, 26)

*Fakir ile birlik Hüseyin Peker,
Bedri Noyan Dede babam beraber
Mersin'e ulaştık ol bizi bekler
Erenler gerçeği Sadık Babamız*

*Oniki İmamla, on dört ma'sûmân,
Bunları bilende kalır mı gümân?
Hakk Muhammed Ali veçhinde iyân
Erenler gerçeği Sadık Babamız*

*Yûnus der Şâhımı her ân göreyim,
Cânımı, tenimi kurban vereyim,
Deminizi himmet ile süreyim,
Erenler gerçeği Sadık Babamız (Noyan, 2003-VI, s. 81).*

7.2.2. Bedri Noyan Dede baba

Yunus Ölmez Baba'nın Bektaşiliğe kazandırdığı ve Kuşadası Bektaşilerine hizmet eden önemli şahıslardan biri Doç. Dr. Bedri Noyan Dede baba (v. 1997)'dir. 1912 Serez doğumlu olan Noyan, İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirip uzun yıllar doktorluk mesleğini icra etmiştir. Daha sonra eşinin memleketi Aydın'a yerleşip orada da doktorluk mesleğini sürdürmüştür. 6 Mayıs 1959'da Turgutlu'da Mücerred Ali Rıza Baba Dergâhı'nda derviş kisvelerini giyen Noyan'a aynı yıl Ali Naci Baykal Dede baba tarafından yeni Türk (latin) harfleriyle yazılmış ilk icazetname, 2 Nisan 1960 tarihinde ise hilafetnâme verilmiştir. Emeklilikten bir süre sonra 1990 yılında İzmir'e yerleşen Noyan, yaz aylarını Kuşadası'nda geçirerek buradaki canlılara hizmet etmiştir. İzmir'de vefat etmişse de cenazesi Aydın Telli Dede Mezarlığı'nda sığınmıştır. Bedri Noyan son devir Bektaşilik konusunda eli kalem tutan, dini bilgisi ve entelektüel birikimiyle dikkat çeken bir zattır. Son devir Kuşadası'nda Bektaşilikle ilgili bilgilerimizin kaynağı da kendisidir.

7.3. Cevraki Bektaşi Mezarlığı

Kuşadası'ndaki Bektaşi izlerinin yoğun olarak bulunduğu mezarlık Kese Dağı'nın doğuya bakan yüzünün eteklerinde, günümüzde Hacı Feyzullah Mahallesi'nde bulunan Cevraki Bektaşi Mezarlığı'dır (Ökçesiz, 2022, ss. 2, 1). Burası şehirde Müslümanlara ait mezar taşları ile ayakta olan ikinci mezarlıktır. Ancak son yıllara kadar evlerin arasında kaybolmuş, bakımsız ve atıl bir vaziyette idi. Bu mezarlığa 1928 yılından sonra defnedilme vuku bulmamıştır. Mezarlık yukarıda da belirtildiği üzere Kuşadalıların Sakız/Sakızlı Dede adını verdikleri türbenin yakınında oluşmuştur (Belen, 2004, s. 147).

Mezarlık adını XIX. yüzyılın sonlarında Yunan zulmünden dolayı Girit'ten Anadolu'ya göç edip Kuşadası'na yerleşen ve şehirde Bektaşiliği temsil eden Hüseyin Cevraki Baba'dan almıştır. Eski mezar taşları üzerine ciddi araştırmalar yapan Mahmut Ökçesiz bir yazısında Cevraki Bektaşi Mezarlığı'ndaki Bektaşileri ait taşlardan tek birinin dahi ne yazık ki günümüze ulaşmadığını belirtmektedir (Ökçesiz, 2022, s. 16). Ayrıca Ökçesiz Cevraki

Mezarlığı'nın ortadan kaldırıldığını ifade etmektedir. Bu sebeple Kuşadası'nda "Fahir" serpuşlu bir şahidenin mevcut bulunmamasına hayflanmaktadır (Ökçesiz, 07.09.2022). Yine Ökçesiz'in kısa bir zaman önce Cevraki Bektaşî Mezarlığı'nda yaptığı incelemelerde resmini aldığı Başvezir Ömer Ağa, İlyaszâde kâtibi Karazâde Hacı Hüseyin Efendi, Camii Atik Mü'ezini Muhammed Efendi ve Molla Hüseyin Ağa zevcesi Emine Hanım'a ait olan Osmanlı dönemi mezar taşları da şu an ortadan kaybolmuştur.

8. Ma'rifi-Bektaşî Bağlantısı ve Ali Ferdi Baba

Kuşadası'ndaki Bektaşî izlerinden biri de Rifai tarikatının bir kolu olan Ma'rifilik içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Ma'rifilik Mısır'dan İstanbul'a gelen Şeyh Seyyid Mehmet Ma'rifi (v. 1842) tarafından 1818 yılında kurulmuştur. Bektaşîliği yasaklayan II. Mahmut'un da yardımlarda bulunduğu Kartal'daki Ma'rifi Tekkesi tarikatın merkezidir. Kuşadası'nda tarikatın en önemli temsilcisi ise Ali Ferdi Baba b. Mustafa Efendi (v. 1879)'dir. Hem Kuşadası Dergâhı (Meydancı Derviş Mustafa bin Süleyman Tekkesi (BOA, EV.MH, 586/155; BOA, EV.MH, 586/8; VGMA, Defter nr. 301, s. 389) tarikatın Manisa Demirci'deki dergâhla birlikte bölgedeki nadir müesseselerindendir hem de Ali Ferdi Baba bölgede özel bir yere sahiptir. Ferdi Baba'nın hakkında çok detaylı bilgiler olmamakla beraber Kuşadası'nda silinmez izler bıraktığı anlaşılmaktadır. Onun gayretleriyle Ma'rifilik tarikatı Kuşadası'nda daha çok Türkmen halk arasında yayılmıştır (Kılıç, 2015, s. 5). Bu itibarla Ma'rifilik için Kuşadası'nda bir Türkmen tarikatı denilebilir. Ma'rifilik bölgede XIX. yüzyılda en faal devresini geçirmiş, bu arada Ahilik ve fütüvvet geleneğinin izlerini taşımış, Rufailikle birlikte Alevi-Bektaşî inancının unsurlarını bünyesinde barındırmıştır. Bu itibarla bölgedeki Rufai ve Alevi inançlı halkın dünyasında önemli roller üstlenmiştir. Ma'rifiliğin bölgede yaygınlaşmasında ve Alevi-Bektaşî nitelik taşımasında Ali Ferdi Baba'nın fonksiyonu bulunmaktadır. Ali Ferdi Baba hakkında elimizdeki bilgiler daha ziyade onun torunu ve vakıf evladı Dr. Semra Serdaroğlu Tigrel'den elde edilmiştir (Kılıç, 2015, s. 7).

Ali Ferdi Baba'nın 12 dilimli Hüseyini Bektaşî tâclı¹⁸ mezar taşı ve mezarı Kuşadası'ndaki dergâhın bahçesindedir. Mezar taşı kitabesinde: "Hüve'l-Hayyü'l-bâkî. Dergâh-ı Ma'rifi'de seccadenişin irşad olarak otuz beş yıl dem-i devran süren Şeyh Ali Ferdi Baba ruhuna Fatiha 1296 (1879)" ifadeleri yer almaktadır. Ma'rifi seccadenişini olarak Şeyh Ali Ferdi Baba'nın Kuşadası'nda 35 yıl hizmet verdiği tespit edilmektedir

¹⁸ Kuşadası'ndaki saha araştırmamızda 27 Kasım 2022'de değerli Mahmut Ökçesiz ile Rifai-Ma'rifi Dergâhı'nın dışardan inceleme fırsatı bulduk. Ancak dergâh mesken olarak kullanıldığından içerisini ve Ali Ferdi Baba'nın mezarını incelememiz mümkün olmadı. Dostumuz Mahmut Ökçesiz'in verdiği bilgilere göre Ali Ferdi Baba'nın mezar taşında 12 dilimli Hüseyini tâc bulunmaktadır. Oysa "Ma'rifi tâcında 18 dilim vardır ve bu dilimlerin on ikisi, on iki imama yani Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Zeyne'l-Âbidîn, Muhammedü'l-Bâkır, Ca'ferü's-Sâdık, Mûsâ-yı Kâzım, Aliyyü'r-Rizâ, Muhammedü'l-Takî, Aliyyü'n-Nakî, Hasanü'l-Askerî ve Muhammed Mehdi'ye işaret eder. İkisi Hz. Hatice ile Hz. Fâtıma'ya ve dört de ma'sûm-ı pâk'e işaret eder, böylece 18 rakamına ulaşılır. Bunların her biri bin yerine konulduğunda da 18 bin âleme işaret eder. 18 bin âlemin üstünde ise Habîb-i Ekrem Muhammedü'l-Mustafa bulunur ki bu da Ma'rifi tâcının üzerindeki düğme ile temsil edilmektedir." (Kılıç, 2007, s. 26).

(Ökçesiz ve Eralaca, 2020, s. 102). Bu durumda şeyhin 1844 yılından itibaren Kuşadası'nda hizmet vermiş, arşiv kayıtlarına göre 1853 yılında dergâhla birlikte babası Derviş Mustafa Efendi b. Süleyman adına vakıf tesis etmiştir. 1856'da ise resmi olarak Kuşadası Rıfai Marifi Tekkesi postnişinliğine getirilmiştir (VGMA, Defter nr. 301, s. 389; BOA, EV.MH, 585/8; BOA, EV.MH, 586/155).

Ali Ferdi Baba'nın göreve getirilmesi hakkında düzenlenen arşiv kaydında Kuşadası sakinlerinden ve Rıfai tarikatından Meydancı Derviş Mustafa Efendi ibn Süleyman'ın ihya eylediği Marifi Tekkesi'nde nükud (para) vakfı 12 Temmuz 1853 tarihinde kurulmuştur. Vakıf şartına göre Kuşadası Tekkesi'ne Kartal kasabasındaki Şeyh Seyyid Mehmet Marifi Dergâhı'nda postnişin bulunan zatın halifelerinin işaret ettiği kişinin günlük on sekiz akçe maaşla şeyh olması ve tarikat ayini icra etmesi istenmiştir. 1856 yılında Kartal Tekkesi'nde postta oturan Seyyid Ali Sabit Efendi'nin inhasıyla halifelerinden ve erbab-ı istihkaktan Şeyh Ali Ferdi Efendi bin Mustafa ayende ve revendeye (gelip giden yolculara, misafirlere) yemek ikram etmek ve görevi terk etmemek şartıyla Kuşadası Tekkesi'ne görevlendirilmiştir. Görevlendirme belgesinde Ali Ferdi Baba'nın 1838 yılında askerlik vazifesini tamamladığı, 14 Şubat 1850'de Tersane-i Amire Kaptan-ı Derya makamından verilen tezkerede ve Mahmut Paşa Mahkemesi Naibi Müftü Seyyid Mustafa Münib Efendi'nin mühürlediği belgede atanmasının vakıf şartlarına uygun olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Şeyhülislam Mehmet Arif Efendi tarafından da Kuşadası'nda Rıfai Tarikatı'na bağlı Meydancı Derviş Mustafa Efendi'nin Marifi ismiyle anılan tekkesinde ve nükud vakfında günlük on sekiz akçe ile Bahriyeli Şeyh Ali Ferdi Efendi ibn Mustafa'nın Evkaf-ı Hümayun nazırı Seyyid Hacı Mehmet Hasip Paşa'nın da telhiziyle şeyhlik beratı verilmiştir (VGMA, Defter nr. 301, s. 389; BOA, EV.MH, 585/8; BOA, EV.MH, 586/155).

Vakfiyesinde verilen bilgilere göre Kuşadası Marifi Dergâhı bir semahane, bir şeyh hücresi, bir fakara-yı dervişan hücresi, bir şadırvan, harem dairesi ve müştemilat yapılarının bulunduğu 750 zira arsa üzerinde kurulmuştur. Ne yazık ki bu yapılardan hiçbiri günümüze ulaşmamış, sadece Camii Atik Mahallesi 76 ada 5 parsel Yayla Sokak No: 2'de Ali Ferdi Baba'nın mezarı kalmıştır (Ergül, 2015, s. 6).

Aynı zamanda şair bir kişilik olan Ali Ferdi Baba'nın hece ve aruz vezninde yazılmış, edebi bir gayeden ziyade samimi ve dervişane ruh taşıyan tasavvufi şiirleri vardır (Kılıç, 2001, s. 122). Ferdi Baba Alevi-Bektaşî itikadından da etkilenmiştir. Bu etkinin bir sonucu hem Ma'rifi dergâhının hem de bir Bektaşî tekkesiyle üst tarafında Cevraki Bektaşî Mezarlığı'nın İkioklu Mahallesi'nde adeta yan yana bulunmasıdır.

9. Kuşadası Cemevi ve Faaliyetleri

Günümüzde Kuşadası'nda Alevi-Bektaşî inanç ve kültürü "Alevi Kültürü Kuşadası Şubesi" ve "Kuşadası Alevi Bektaşî Cemevi Derneği" tarafından temsil edilmektedir. Yakın zamanda şehrin Hacıfeyzullah Mahallesi'nde Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Kuşadası Cemevi

düzenlenen bir törenle hizmete açılmıştır. Kuşadası Belediye Başkanı Ömer Günel'in davetiyle ve girişimleriyle başlatılan çalışmalar neticesinde 28 yıl gibi uzun bir sürecin sonunda tamamlanan Kuşadası Cemevi'nin açılışı dolayısıyla 1 Eylül 2021'de tören düzenlenmiştir. Bu törene Kuşadası Kaymakamı Sadettin Yücel, Aydın Milletvekilleri Bülent Tezcan, Süleyman Bülbül ve Aydın Adnan Sezgin, Aydın Büyükşehir Belediye Başkan Vekili Evrim Karakoz, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Genel Başkanı Ercan Geçmez, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Kuşadası Şube Başkanı Erdal Kılınç, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'na bağlı 43 şube başkanı, siyasi parti ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri katılmıştır.

Kuşadalıların büyük ilgi gösterdiği açılış töreni, Alevi dedelerinin saz eşliğinde deyişler okumaları ve semah dönülmesiyle başlamıştır. Ayrıca açılış törenine katılanlara kesilen Kurbanlardan lokma dağıtılmıştır. Açılış bölgenin üst düzey bürokrat ve siyasileri de iştirak etmiş ve konuşmalar yapmışlardır. Törende Kuşadası Belediye Başkanı Ömer Günel'e cemevinin tamamlanmasına yaptığı katkılardan dolayı Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Başkanı Ercan Geçmez tarafından teşekkür plaketi verilmiştir. Kurdele kesilip açılış gerçekleştirildikten sonra törene katılanlar cemevini gezmişlerdir. Törende bir açılış konuşması yapan Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Kuşadası Şube Başkanı Erdal Kılınç şunları dile getirmiştir: **"Öncelikle Kuşadası Cemevi'nin inşasının tamamlanmasına öncülük eden Belediye Başkanımız Ömer Günel'e ve tüm hayırseverlere teşekkür ediyorum. Türkiye'de insanlar cinsiyetleri, inanışları ve siyasi kanaatleri ne olursa olsun yasalar önünde eşittir. Kuşadası Cemevimiz, Alevi yurttaşları görmezden gelenlere barış içerisinde yapılan bir çağrı niteliği taşımaktadır. Sevgili canlar, Kuşadası'nda yaşama geçirdiğimiz cemevimiz, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin öngördüğü felsefe doğrultusunda gençlerimizin Alevi öğretisini öğrenebilecekleri bir kültür merkezi olacak."** Toplantıda Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Genel Başkanı Ercan Geçmez ise **"28 yıl gibi çok uzun bir zaman sonra büyük bir işi Kuşadası'nda başarmanın haklı onurunu ve gururunu yaşıyoruz. Bugün 1 Eylül Dünya Barış Günü. Bizim öğretimizin temelinde, siyasi görüşleri ve inançları ne olursa olsun dünyadaki bütün insanların bir arada, barış içerisinde yaşayabilecekleri yer alır. Kuşadası adını güvercinlerden almaktadır. Kuşadası Cemevi, barış güvercinlerinin tekrardan Anadolu semalarına yükseldiği bir kültür merkezi olacaktır"** diye konuşmuştur.

Kuşadası Belediye Başkanı Ömer Günel de, *"...Bugün törene katılan siz değerli misafirlerimizle birlikte olduğum için çok mutluyum. Aleviliğin bir inanç olduğuna dair sesler yükseldikçe Alevi kurumları da cemevi taleplerini artırmıştır. Bugün cemevi talebi, toplumsal varlık talebidir. Sizler cemevlerinin ibadethane olduğunu, inançlarınızı cemevlerinde yaşadığınızı söylüyorsanız benim için de cemevleri ibadethanedir. Bir insanın bile inancına saygı duymak laik Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkesidir. Hukuki kurumların ibadethanelere sağladığı avantajlar dâhil hukukçular, siyasiler bunu tartışabilir. Ama ben Ömer Günel olarak bu*

tartışmanın nafiye olduğunu ve buradan tartışmaya artık bir son verilmesi gerektiğini yüksek sesle ifade ediyorum. Yerel seçimlerde başkan adayı olduğumda binayı ziyaret ederek açılışını yapacağımı söyledim. Siz canlara bu sözümü yerine getirdiğim için çok mutluyum” demiştir (<https://www.sonkaleizmir.com/yazdir.asp?haberid=102438>, 07.09.2022).

Kuşadası Cemevi'nin faaliyetleri 2022 yılında devam etmiştir. Muharrem ayında (Ağustos 2022) Kербela şehitleri için Aşure lokması pişirilip ikram edilmiştir. Etkinliğe Kuşadası yerel idarecileri, siyasi temsilciler, sivil toplum önderleri, çeşitli davetliler ve halk katılmıştır. Etkinlikte Kuşadası Cemevi Başkanı Erdal Kılınç “Birliğimiz Daim Olsun” diyerek yaptığı konuşmada: “Kuşadası Cemevimizde Kербela aşkına, matem oruçlarımızı tuttuk. 12 gün boyunca Hak lokmasını paylaştık, Aşure çorbasını kaynattık. Bugün cemevinde canlarımızla aşuremizi pay ettik. Nur-ı Nebi, Keremi Ali, Pirimiz Üstadımız Hünkâr Hacı Bektaşî Veli. Erenler sofrası olsun, pir lokması olsun, yiyene helal, yedirene delil olsun. Hak Muhammed Ali bereketini vere. Gittiği yere gam keder girmesin. Kazanıp getirenlerin, pişirip hizmet edenlerin, elleri ayakları dert görmesin. Gönülleri keder görmesin. Kербela’da susuz şehit düşen şühedanın ruhları şad olsun. Hak pişirdiğimiz aşure çorbamızı, verdiğimiz lokmalarımızı dergâhında kabul etsin. Hüseyin-i deşt-i Kербela’nın yüzü suyu hürmetine birliğimiz daim olsun. Muharrem oruçları boyunca cemevimizde gönülden hizmet eden, kadın kollarına, dedemize, yönetim kurulumuza, yolumuza gönülden bağlı canlarımıza ve desteklerini bizlerden esirgemeyen siz değerli canlara teşekkür ederiz” demiştir (<https://yenihaberkusadasi.com/kusadasi-cemevinde-asure-gunu-duzenlendi>, 07.09.2022).

Sonuç

Bektaşiliğin Anadolu'nun dört bir yanında izlerine rastlanmaktadır. Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan teşrif edip uyandırdığı çerağ yarım asır içerisinde Batı Anadolu'ya ulaşmıştır. Bektaşî geleneğine göre Aydınoğulları döneminde Gazi Umur Bey zamanında Abdal Musa Sultan hem beye kızıl börk giydirmiş, hem de dervişi Seyyid Ali Sultan'ı onunla birlikte fetihlerde bulunmak üzere yadigâr olarak vermiştir. Ancak elimizde ilk Türk fütuhatları döneminde bölgedeki Bektaşî izlerine dair başka da bilgi bulunmamaktadır. Ahi zaviyelerinin ortak inanç alanı olması hasebiyle Kuşadası'nda ilk Bektaşî izlerini Ahilik içerisinde de bulunabilmektedir. Keza XIV. yüzyılda bölgede birbiri ardında Ahi zaviyelerinin faaliyetlerinin yoğunlaştığına İbn Batuta şahitlik etmektedir.

Kuşadası 1413 yılında Osmanlı idaresine geçmiştir. O sıralarda yaşanan Şeyh Bedrettin hadisesi ve onunla bağlantısı olan Börklüce Mustafa'nın mezarının Kuşadası'nda olduğu iddiaları kentteki bir başka Bektaşî izidir. Bununla birlikte kentteki en önemli Bektaşî faaliyetinin XVII. yüzyıldan itibaren Güvercinadası'nda ve kale içinde ikamet ettirilen yeniçeriler tarafından temsil edildiğini tespit etmekteyiz. Öte yandan Tire ve Aydın gibi yakın çevredeki Bektaşî faaliyetlerinin de Kuşadası'na katkıları görülmüştür. Bektaşî tarikatının XVI. yüzyıl başlarındaki teşkilatlandırıcısı Balım Sultan'ın Tire'deki makam türbesi kurucu pirlere

bölgedeki faaliyetlerine işaretir. Ayrıca Osmanlı döneminde Bektaşiliğin Kuşadası'ndan Rodos, Limni ve Girit adalarına yayıldığı da anlaşılmaktadır. Tüm bu bilgilere rağmen doğrudan kentte bir Bektaşî zaviyesinin varlığını ancak Bayraktar Dede Türbesi'ndeki XIX. yüzyıl başlarına ait iki adet 12 dilimli Hüseyinî mezar taşları göstermektedir. Bu mezarlarda haklarında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Mehmed Dede ve Derviş İsmail adında iki Bektaşî zat yatmaktadır.

1826 yılında Bektaşiler günümüze kadar devam edecek olan bir yasakla karşı karşıya kalmışlardır. Osmanlı tarihindeki az sayıdaki tarikat yasaklarından biri olan Bektaşî yasağı Kuşadası'na da sirayet etmiştir. Kentteki Bektaşî dergâhına Nakşî İbrahim Efendi gönderilmiştir. Ancak İbrahim Efendi, Bektaşilerin tepkileri ve engellemeleriyle karşılaşmış, kendini kabul ettirmek için yaptığı girişimler de sonuç vermemiştir. Maddi sıkıntılar içerisinde kalan İbrahim Efendi "fakr u zaruret"inden şikâyetle kendisine maaş tahsis edilmesini talep etmiştir. 1826 yasağı diğer bölgelerde olduğu gibi Kuşadası'nda de Bektaşî faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Bu dönemde kentte Rıfai-Ma'rifi Dergâhı'nda şeyh bulunan Ali Ferdi Baba Rıfai ile Bektaşî neşesini bir arada yaşayarak temsil etmiştir.

Kuşadası'nda Bektaşî faaliyetleri XIX. yüzyılın sonlarında Girit'ten göçle gelen Bektaşî baba ve dervişleri tarafından canlandırılmıştır. Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba kentte İkioklu Mahallesi'ne yerleşmiş, bağ evini dergâha çevirerek son devirde kente Bektaşiliğin temsilciliğini yapmıştır. Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba halifeliğini Turgutlu'da dergâh kuran keramet sahibi Mücerret Hafız Ali Rıza'dan almış, kendisi de İncirliovalı Yunus Ölmez Baba ve Doç. Dr. Bedri Noyan Dede'nin Bektaşilikle tanışmasına vesile olmuştur. Bu itibarla Kuşadası'nda istisnai bir yere sahiptir. Ancak ne yazık ki Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın vefatından sonra kentte Bektaşilik sona ermiş, Turgutlu'daki dergâhtan gelen babalar tarafından buradaki dervişlere hizmet verilmiştir. Geride Cevraki Bektaşî Mezarlığı kalmışsa da buradaki tarihi mezar taşları korunamamış ve günümüze ulaştırılamamıştır. Günümüzde Kuşadası'nda Alevilik ve Bektaşilik ülkemizdeki en büyük cemevlerinden biri olan ve 2021 yılında açılan Kuşadası Alevi Bektaşî Cemevi tarafından temsil edilmektedir.

Kaynaklar / References

A. Arşiv Belgeleri

- BOA, C. MF, 34/1670, Tarih 15 Ramazan 1206/7 Mayıs 1792.
 BOA, DH. MHC, 22/90.
 BOA, DH. MHC, 68/18.
 BOA, DH. MHC, 68/2, Tarih 8 Cemaziyelahir 1324/30 Temmuz 1906.
 BOA, EV.BKB, 115/24, Tarih 22 Ra 1258.
 BOA, EV.EVM, 82/96, Tarih 28 Ra 1256.
 BOA, EV.MH, 1557/44.
 BOA, EV.MH, 265/86.
 BOA, EV.MH, 585/8.
 BOA, EV.MH, 586/155.

- BOA, EV.MH, 586/8.
 BOA, EV.MKT, 1988/87, Tarih 15 Şubat 1309.
 BOA, HAT, 1329/51847, Tarih 29 Zilhicce 1251/16 Nisan 1836.
 BOA, İ. DH, 167/8814, Tarih 23 Recep 1264/25 Haziran 1848.
 BOA, MAD, 9771.
 BOA, C.EV, 129/6410.
 BOA, C.EV, 141/7021.
 BOA, C.EV, 189/9438.
 BOA, C.EV, 30/1482.
 BOA, C.EV, 353/17944.
 BOA, C.EV, 403/20446.
 BOA, C.EV, 87/4341.
 BOA, EV.MH, 2246/2.BOA, EV.MH, 1843/20.
 BOA, EV.THR, 157/14.
 BOA, MAD, 9771, ss. 77-78.
 BOA, MAD, 9772, ss. 265, 315.
 VGMA, Defter nr. 301, s. 389.
 VGMA, Defter nr. 749, s. 120.
 VGMA, Defter nr.232, s. 110.

B. Kaynak Eserler ve Araştırma Eserler

- Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi.* (1999). Haz. Abdurrahman Güzel, TTK Yayınları.
 Adalı, H. (2018, Ocak-Şubat). Cevraki Hüseyin Baba, *Kuveyta (Kuşadası Yerel Tarih Dergisi)*, s. 33.
 Akın, H. (1968). *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını, Ankara.
 Androudi, P. (2017). İdam Edilen Diğer Osmanlı Asilerinden Farklı Bir İstirahatgâh: Şeyh Bedreddin'in Serez'de Bulunan Türbesi, *Uluslararası Börklüce Mustafa Sempozyumu (2-5 Haziran 2016) Bildiriler*, s. 311.
 Armağan, A. M. (2004). *Tire'den Darağacına Şeyh Bedreddin*, Bilge Karınca Matbaacılık.
 Âşıkpaşazade. (2003). *Osmanoğullarının Tarihi*, hz. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, K Kitaplığı.
 Aydın, A. (2002). Nurettin Ölmez, *Folklor/Edebiyat Dergisi (Alevilik Özel Sayısı-1 Genel Kuram ve Tartışmalar)*, Sayı 29, ss. 339-343.
 Aydın, A. (2022, Eylül 10). Nurettin Ölmez, <https://ayhanaydin.info>.
 Balivet, M. (2000). *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyân*, Çev. Ela Güntekin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss. 103, 118.
 Barkan, Ö. L. (1942). Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I-İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 2, ss. 279-304.
 Baykara, T. (1979). Yatağan'da Abdi Beğ-Sultan Tekkesi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı 32.
 Belen, N. (2004). *1900-1973 Yılları Arasında Kuşadası'nın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Tarihi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
 Çavaş, R. ve Baş, G. (2017). Şeyh Bedreddin-Börklüce Mustafa Kronoloji Denemesi, *Uluslararası Börklüce Mustafa Sempozyumu (2-5 Haziran 2016) Bildiriler*, ss. 20-22.
 Çelik, B. (2013). XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kale Merkezli Bir Osmanlı Yerleşimi: Kuşadası, *Kuyeta (Kuşadası Yerel Tarih Dergisi)*, Sayı 60, ss. 6-7.
 Emecen, F. (1991). Ayasuluk, *DİA*, C. IV, s. 227.

- Engin, R. (2004). *Amuca Kabilesi'nde ve Trakya'da Kurban Geleneği*, Can Yayınları.
- Erdođru, M. A. (2016). *Kuşadası Tarihine Dair Bir Belge Öküz Mehmet Paşa Vakfiyesi*, Ege Üniversitesi Yayınları.
- Ergül, A. (2015). Kuşadası Ma'rifi Dergâhı, *Kuyeta (Kuşadası Yerel Tarih Dergisi)*, Sayı 83, s. 6.
- Ergül, A. (2015). Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'in Halifesi Börklüce Mustafa, Sakızlı Dede mi?, *KUYETA Kuşadası Yerel Tarih Dergisi*, Sayı 76, ss. 12-13.
- Eskin, Ş. (2009). Evliya Çelebi Seyehatnamesi'nde Kuşadası Şehri, *Kuyeta (Kuşadası Yerel Tarih Dergisi)*, Sayı 11, s. 7.
- Haykıran, K. R. (2019). Şeyh Bedreddin ve İsyanı Üzerine Bazı Düşünceler II Müridin Fendi: Börklüce Mustafa ve Şeyh Bedreddin, *Yenifikir*, Yıl 7, Sayı 19, s. 305.
- Haykıran, K. R. (2019). *Gazi Umur Bey*, Erdem Yayınları.
<https://kulturenvanteri.com>.
<https://www.sonkaleizmir.com/yazdir.asp?haberid=102438>, (2022, Eylül 7).
<https://www.sonkaleizmir.com/yazdir.asp?haberid=102438>, (2022, Eylül 7).
<https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=1788>, (2022, Eylül 7).
<https://yenihaberkusadasi.com/kusadasi-cemevinde-asure-gunu-duzenlendi>, (2022, Eylül 7).
- Karakaya, Y. (2022, Kasım 25) Hayatını Atlara ve Selçuk'a Adamış Bir Kadın, <https://www.yeniasir.com.tr>.
- Kaygusuz, B. N. (2019). *Şeyh Bedreddin Simavnevî*, Yayına Haz. Haydar Ersöz, La Kitap.
- Kılıç, A. (2001). Ma'rifi Tarikatı Şeyhi Ali Ferdi Baba ve Aruzla Yazılmış Şiirleri, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı 12, s. 122.
- Kılıç, A. (2015). Alevî-Bektaşî-Rifâ'î Meşrepli Bir Tarikat Ma'rifilik ve Kuşadalı Ferdi Baba, *Kuyeta (Kuşadası Yerel Tarih Dergisi)*, Sayı 82, s. 5.
- Kılıç, A. (2007). Manisa-Demirci'de Görülen Alevî-Bektaşî-Rifâ'î Meşrepli Bir Tarikat: Ma'rifilik, *Turkish Studies*, Sayı 2/4, ss. 2-36.
- Kuşadası Türbeleri ve Yatırları. (2022, Eylül 10). <http://www.kusadasikulturelmiras.com>.
- Lamartine, A. de, *İmparatorluk Yolu (Türkiye Tarihi)*, C. II, Haz. M. R. Uzmen, Tercüman 1001 Temel Eser.
- Maden, F. (2016). Girit'te Bektaşî Tekkeleri, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 79, ss. 17-59.
- Maden, F. (2018). Tire'de Üç Bektaşî Tekkesi: Arappınarı, Ali Baba ve Kurt Baba, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, ss. 179-216.
- Maden, F. (2018). *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Menekşe, M. (2015). 1906 Yılında Kuşadası'nda Girit Muhacirlerinin Durumu (Girit Muhacirlerinin Kendi Gözünden), *Kuyeta (Kuşadası Yerel Tarih Dergisi)*, Sayı 83, s. 12.
- Menekşe, M. (2016). XX. Yüzyıl Başlarında Kuşadası'nda Girit Muhacirlerinin İskânı Girit Göçmenlerinden Önce Kuşadası'na Gelen Diğer Göçmenler, *Kuyeta (Kuşadası Yerel Tarih Dergisi)*, Sayı 87, s. 12.
- Nişancı Mehmed Paşa. (1279). *Tarih-i Nişancı*.
- Noyan, B. (2002-2003). *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, C. V-VI, Ardiç Yayınları.
- Onar, S. (2018, Temmuz-Ağustos-Eylül). Kuşadası'nda Şahıs ve Aile Lakapları, *Kuyeta (Kuşadası Yerel Tarih Dergisi)*, Sayı 127-128-129, s. 41.
- Ökçesiz, M. (2022, Eylül 7). Adalızade Mezartaşlarındaki Tarikatlar, <https://www.academia.edu/16827844>.
- Ökçesiz, M. Kuşadası Adalızade Mezarlığı Osmanlı Dönemi Mezar Taşlarının Kuşadası Yerel Tarihine Katkısı, <http://www.kusadasikulturelmiras.com>, ss. 2, 16.
- Ökçesiz, M. (2015). Kuşadası Adalızade Mezarlığı Yeniçeri Mezar Taşları, *Kuyeta (Kuşadası Yerel Tarih Dergisi)*, Sayı 78, ss. 8-9.

- Ökçesiz, M. (2022, Eylül 12). Kuşadası Sufileri, <http://www.kusadasikulturelmiras.com>.
- Ökçesiz, M. (2016). Kuşadası Tarikatları-Tekkeleri ve Dergâhları, *Kuyeta (Kuşadası Yerel Tarih Dergisi)*, Sayı 86, s. 16.
- Ökçesiz, M. ve Eralaca, H. (2020). Kuşadası Ahilerinden Şatır El-Hâc Mustafa, *Osmanlı Belgeleri Işığında Kuşadası Tarihinden Kesitler*, Metro Matbaacılık.
- Saraç, M. (2013). Sakız Dede Türbesi, *Kuşadası Envanteri*, Kuşadası Belediyesi Yayını, s. 63.
- Saraç, M. (2015). Sakız Dede Türbesi, *KUYETA Kuşadası Yerel Tarih Dergisi*, ss. 12-13.
- Sarıkaya, F. (2016). *Anadolu Beyliklerinde Dini Hayat (Aydınoğulları, Menteşeoğulları ve Saruhanoğulları)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Sönmez, E. (2017). *571 Numaralı Evkaf Defterine Göre Aydın Vakıfları*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, A. (2008). *15. ve 16. Yüzyılda Aydın Sancağının Demografik Yapısı*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, H. (2010). Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Üzerine Bir Liteatür Değerlendirmesi, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 53, ss. 22, 24, 28.
- Şimşek, S. (2014). *Dünden Bugüne Girit'te Türk Tasavvuf Kültürü*.
- Umar, B. (2016). *Börklüce*, Evrensel Basım Yayın.
- Yüksel, M. (2002). *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*, Bakış Yayınları.

Ekler / Appendices

Belge 1: Kuşadası'ndaki Rifai Marifi Tekkesi'ne Seyyid Şeyh Ali Sabit Efendi'nin halifelerinden Şeyh Ali Ferdi Baba'nın 1856 yılında postnişin atanması.¹⁹

Medine-i Kuşadası sâkinlerinden ve Tarik-i Aliyye-i Rifâ'iyye'den Mevdancı Derviş Mustafa Efendi ibn Süleyman'ın medine-i mezbûrede vâki' **Ma'rifi Tekyesi** isimle müsemma tekyesi ve nûkûdu vakfının bin iki yüz altmış dokuz senesi Şevvâlü'l-mükreminin beşinci günü (12 Temmuz 1853) tarihiyle müverrah mukayyed olan vakfiyye ma'mul bahasında medine-i Üskûdar'da vâki' Kartal kasabasında medfûn Şeyh Seyyid Mehmed Ma'rifi Hazretlerinin dergâhında postnişin bulunan zatın hulefâsından re'î ve tensib eylediği kimesne şeyh nasb olunarak ayin-i tarikat icra olunub yevmi on sekiz akçe verile deyu şart ve ta'yin edüb henüz kimesne uhdesine berat verildiğine dâ'ir kayd bulunmadığı evkaf muhasebesinden muhrec derkenârda ve meşihat-ı mezkûre hulefasından ve erbâb-ı istihkakdan **Şeyh Ali Ferdi Efendi** ibn Mustafa'yı re'î ve tensib eylediğinden bahisle meşihat-ı mezkûrenin mumailiyh Şeyh Ali Ferdi Efendi'ye müceddeden bi't-tevcih yedine berat-ı âlişan i'tasını istid'â eylediği zikr olunan Kartal Kasabası'nda kâ'in dergâh-ı şerifin seccâdenişini Seyyid Ali Sabit Efendi'nin inhâsı me'alinden müstefâd ve dergâh-ı mezkûr postnişinliği mumailiyh Ali Sabit Efendi'nin ba-berat-ı âlişan üzerinde olduğu derkenâr balâsına şerh verilmiş ve mumailiyh Şeyh Ali Ferdi Efendi iki yüz altmış (1844) senesi tahririnde yirmi iki yaşında mukayyed olub elli dört tarihiyle (1838) asakir nizamiye-i bahriyyede olduğu ceride muhasebesinden muhrec derkenârda musarrah ise de müddet-i askeriyesini itmam ve ikmâl ederek ihraç olunmuş olduğu peresde (?) olub iki yüz altmışaltı senesi şehr-i Rebî'ülahiri guresi (14

¹⁹ VGMA, Defter nr. 301, s. 389; BOA, EV.MH, 585/8; BOA, EV.MH, 586/155.

Şubat 1850) tarihiyle muverrah divan-ı tersane-i amire ve makam-ı kapudan-ı deryadan verilen memhur tezkerenin aslına tatbikan Mahmud Paşa mahkemesi nâ'ibi Müftü es-Seyyid Mustafa Münib Efendi'nin imza ve temhir eylediği bir kıt'a suret-i nutk münakkah olarak me'al-i istid'a şart-ı vâkifa mutabık ve nizamına muvaffık olmağla meşihat-ı mezkurenin ber muceb-i şart-ı vâkif dergâh-ı mezkûr postnişini mumailiyh Seyyid Şeyh Ali Sabit Efendi'nin hulefasından mumailiyh Şeyh Ali Ferdi Efendi'ye tevcihi işaret-i aliyye-i hazret-i şeyhülislam-ı müsellimü's-selamiye mütevakkıf idüğün evkaf-ı hümayun müfettişi faizletlû Mehmed Refik Efendi i'lam ve mucebince tevcih buyurulmak üzere bi'l-fi'il şeyhülislam ve müftiyü'l-enam olub mecdiye nişan-ı hümayununun birinci rütbesini ve sehl olan devletlû Mehmed Arif Efendi hazretleri işaret ve ber minval-i muharrer tarikat-ı aliyye-i Rifa'iyyeden Meydancı Derviş Mustafa Efendi'nin Ma'rifi Tekyesi ismiyle müsemma tekyesi ve nüküdu vakfının evkaf muhasebesinde mukayyed vakfiyyesinde yevmi on sekiz akçe vazife ile mestur ve musarrah olub henüz kimesneye tevcihi icra ve berat olunmayan meşihat ciheti şart-ı vâkif veçhile Kartal kasabasında medfûn Şeyh Ma'rifi hazretleri dergâh-ı şerifi postnişini Şeyh Seyyid Ali Sabit Efendi hulefasından olub asakir-i nizamiyye-i bahriyeden muhreç olan Şeyh Ali Ferdi Efendi ibn Mustafa uhdesine ber muceb-i işaret-i aliyye-i hazret-i cenab-ı fetevâpenahi ve (şurut-ı lazimesi derciyle) ber muceb-i nizam-ı vakf-ı mezbur umurunu hüsn-i idare ve rü'yet ve zâviye-i mezkûr derûnunda ayende ve revendeye it'am-ı ta'am etmek ve terk ve tevâsül (?) ederse ref'inden ahara verilmek şartıyla bi't-tevcih beratı ve lâzım gelen mahallere ilmühaberleri i'ta olunmak babında evkaf-ı hümayun nazırı devletlû es-Seyyid el-Hâc Mehmed Hasib Paşa hazretleri telhiz etmeleriyle mucebince tevcih ve beratı ve ilmühaberleri i'ta olunmak bâbında bin iki yüz yetmiş üç senesi Rebi'ülevvelinin on sekizinci günü (16 Kasım 1856) tarihinde ru'us-ı hümayun sadır olunmağın vech-i meşruh üzere berat-ı şerif-i âlişan yazılmak için iş tezekeru fi 23 R sene (12)73 (21 Kasım 1856).

Resim 1: Kuşadası'nda Börklüce Mustafa'ya ait olduğu söylentileri olan Sakız Dede Türbesi'nin iç ve dış görünüşü.²⁰

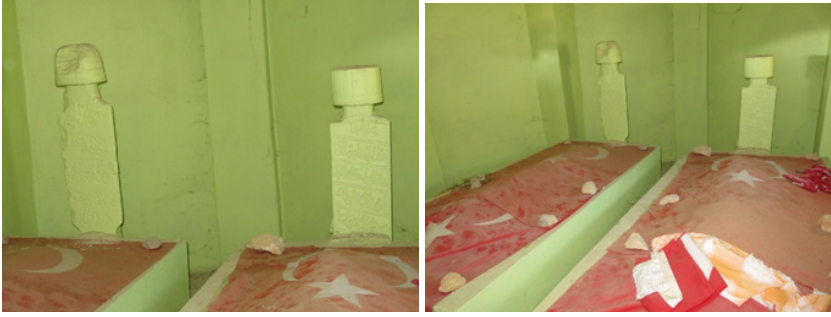

Resim 2: Kuşadası merkezinde adını bulunduğu mahalleye veren Bayraklı Dede Türbesi ve içerisindeki Muhammed (Mehmed) Dede ve Derviş İsmail'e ait iki adet mezar taşı şahidesinde 12 dilimli Hüseyni Bektaşî tacı.²¹

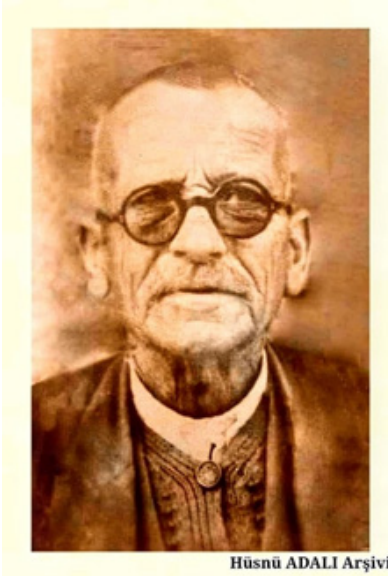

²⁰ Resimler şu internet sitesinden alınmıştır: <https://kulturenvanteri.com>.

²¹ Resimler şu internet sitesinden alınmıştır: <https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=1788>.

Resim 3: Girit'ten Kuşadası'na göç eden ve şehirde Bektaşiliği temsil eden Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın resmi.²²

²² Adalı, Cevraki Hüseyin Baba, s. 32.

Resim 4: Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba sağında kendisinden sonra Turgutlu Dergâhı'nda posta geçen halifesi Yunus Ölmez Baba ve solunda Keresteci İbrahim ile diğer dostlarıyla.²³

Resim 5: Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba Kuşadası'nda Yunus Ölmez Baba ve dostları ile.

Resim 6: Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın çağdaşı Kandiye Horasanlı Dergâhı Son Postnişini Cafer Sadık Baba.

²³ Adalı, Cevraki Hüseyin Baba, s. 33.

Resim 7: Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın 1922 yılında halifelik aldığı, Girit göçmeni Turgutlu Dergâhi Postnişini Mücerret Hafız Ali Rıza Baba.²⁴

Cevraki Hüseyin Babanın Selefi
Mücerret Hafız, Ali Rıza Baba

Resim 8: Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın hilafet verdiği Yunus Ölmez Baba.

Resim 9: Yunus Ölmez Baba kendisinden nasip alıp ikrar veren, dervişi olan son dönem Bektaşiliğinin önemli isimlerinden Doç. Dr. Bedri Noyan Dede Baba birlikte.

²⁴ Adalı, Cevraki Hüseyin Baba, s. 34.

Resim 10: Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba ve eşi Salih Hanım'ın kabri.

Resim 11: Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın çocukları ve kayınbiraderi (12 Ocak 1937).²⁵

Cevraki Babanın Çocukları ve Kayınbiraderi
Soldan sağa ayakta: Halil Cerr, Zeynep Cerr, İbrahim Efendi
Oturan: Nadide Zehra Cerr
Değerli bir kar yağışının altında 12 Ocak 1937 günü

Resim 12: Hüseyin Cevraki (Cevre) Baba'nın kızı merhume Nadide Zehra Hanım'ın resmi.²⁶

Cevraki Hüseyin Babanın Kızı
Nadide Zehra Karagözü (Cevre)

²⁵ Adalı, Cevraki Hüseyin Baba, s. 33.

²⁶ Adalı, Cevraki Hüseyin Baba, s. 34.

Resim 13: Kuşadası'nda Bektaşiliğe dair önemli hatıralardan Cevraki Bektaşî Mezarlığı'ndan bir görünüm (Mahmut Ökçesiz arşivi).

Resim 14: Kuşadası'nda Ma'rifi-Bektaşî şeyhi Ali Ferdi Baba'nın mezar taşı kitabesi.

Resim 15: Türkiye'deki en büyük üç cemevinden biri olan ve Eylül 2021'de açılan Kuşadası Cemevi.²⁷

²⁷ <https://www.sonkaleizmir.com/yazdir.asp?haberid=102438>, (2022, Eylül 7).